

Slovačke manjinske tiskovine u međuratnoj Jugoslaviji (1918–1941)

Vlatka Dugački

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

SAŽETAK: U radu se analiziraju slovačke manjinske novinske tiskovine, koje su izlazile u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevini Jugoslaviji. Od obilja informacija, koje su donosile, iznosi se glavna problematika istih i pokušava odgovoriti na pitanje kakav je bio njihov učinak na društveno, kulturno, gospodarsko i političko organiziranje slovačke manjine na vojvođanskom i hrvatskom prostoru.

Ključne riječi: *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca; Kraljevina Jugoslavija; nacionalne manjine; Slovaci; novinstvo*

Uvod

Novinske tiskovine iznimno su izvor pri istraživanju političke, gospodarske, društvene ili kulturne povijesti XIX. i XX. stoljeća. U slučaju istraživanja kulturne, prosvjetne, gospodarske, vjerske ili političke organizacije manjina, nameću nam se kao prvorazredan, a u nekim slučajevima i kao jedini izvor. Tako je i sa slovačkim manjinskim tiskovinama u međuratnoj Jugoslaviji (1918–1941) koje, unatoč svojoj važnosti, nisu u dosadašnjoj hrvatskoj i inozemnoj historiografiji privlačile veću istraživačku pozornost. Ta činjenica iznenađuje jer je manjinski tisak, uz arhivsku građu, neizostavan izvor pri istraživanju, ali i pri dobivanju cjelovite slike djelovanja slovačke manjine na prostoru današnje Hrvatske i Vojvodine, koja je u međuratnom razdoblju imala vrlo razvijenu izdavačku djelatnost.

Slovaci su uglavnom bili obrađivani u sklopu istraživanja »jugoslavensko-čehoslovačkih veza«, poput primjerice članka u *Enciklopediji Jugoslavije* u kojem je Ljudevit Jonke obradio slovačke publikacije koje su izlazile u Jugoslaviji u zajednič-

koj natuknici »čehoslovačka štampa kod Jugoslavena«¹, dok se Jan Auerhan Slovacima bavio u okviru istraživanja »čehoslovačke manjine«.² Josip Horvat u *Povijesti novinstva Hrvatske* nije spomenuo ni jedan slovački list,³ Jan Auerhan, Zoran Janjetović i Slobodan Selinić u svojim su se radovima usputno osvrnuli na slovački manjinski tisak,⁴ dok su se Andrija Kuric, Branka Baksa i Blaža Pavlović-Radmanović pozabavili tek izdavaštvom Slovaka u našičkom kraju s naglaskom na suvremeno razdoblje.⁵

Stoga je namjera ovoga rada ne samo prikazati slovački manjinski tisak u međuratnoj Jugoslaviji (1918–1941), nego i dati temeljne smjernice djelovanja (ponajprije političkoga) slovačke manjine. To se osobito odnosi na analizu *Národne jednote*, koja je isprva bila službeno glasilo Slovačke narodne stranke (dalje SNS), a od 1925. službeno glasilo Čehoslovačkoga saveza za slovačku manjinu u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (dalje Kraljevina SHS).

Iako se ovo istraživanje ponajprije oslanja na slovačke novine pohranjene u periodičkoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, ne manje vrijedan izvor bila je arhivska građa o djelovanju pripadnika ove manjinske zajednice pohranjena u Hrvatskom državnom arhivu i Državnom arhivu u Bjelovaru. Analizom građe željela se dobiti »zaokružena« slika prostora koji je nastanjivala slovačka manjina u prvjoj polovini XX. stoljeća.

Prilikom istraživanja javilo se i nekoliko manjih problema, koji nisu bitno utjecali na izgled i sadržaj ovoga rada. To se ponajprije odnosi na uporabu pojedinih termina, čije bi donošenje u izvornom obliku moglo otežavati praćenje sadržaja. Stoga je odlučeno nazive slovačkih novina i rubrika pisati u izvorniku, a prilikom njihova prvoga spominjanja u zagradama navesti njihov hrvatski prijevod.

Kao problem javila se i nemogućnost prevođenja pojedinih pojmova, poput *Hévis*, kako se zvao jedan slovački humoristični časopis pa su takvi pojmovi također ostavljani u izvorniku. U izvornom obliku donose se i imena autora članaka u slovačkim periodičkim publikacijama na način kako su bili potpisani ispod teksta. Naslovi članaka također se navode u izvorniku, za razliku od citata, koji su prevedeni.

¹ Jonke 1956: 571. U natuknici »Čehoslovačko-južnoslavenski odnosi« obrađeni su i njihovi politički i kulturni odnosi, »češkoslovenska« književnost kod Južnih Slavena i jugoslavenske književnosti kod Čeha i Slovaka.

² Bednárík 1964; Auerhan 1921; Isti 1930.

³ Horvat 1962.

⁴ Auerhan 1930: 161–165; Janjetović 2005: 281–282; Selinić 2010: 413–432. Selinić je u češke časopise međuratnoga razdoblja uvrstio novine *Jednota*, za koje navodi da su izlazile u Beogradu, a među slovačke *Hlas ľudu* iz Bačkoga Petrovca. Može se pretpostaviti da se radi o omašci jer je doista u tom razdoblju izlazila *Národná jednota*, doduše u Bačkom Petrovcu za slovačku manjinu, a češki časopis *Jednota* počeo je izlaziti u Daruvaru 1946. godine, dok je *Hlas ľudu* slovački manjinski tjednik iz Bačkoga Petrovca, no prvi broj je izašao tek 1944. godine.

⁵ Kuric, Baksa, Pavlović-Radmanović 2007: 241–258.

Zbog nedostatka cjelokupnoga fonda časopisa *Hévis* u zbirci periodičkih publikacija Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, daljnja sudbina toga časopisa ostala nam je nepoznata. Ni upiti upućeni suvremenim organizacijama slovačke manjine u Republici Hrvatskoj i susjednoj Republici Srbiji u vezi s tim časopisom nisu urodili plodom,⁶ kao ni istraživanje u bibliografskome katalogu Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža u Zagrebu.⁷ Iako bi analiza sadržaja časopisa *Dolnozemský Slovák*, koji je izlazio u Novome Sadu 1902–20., nesumnjivo upotpunila sliku o Slovacima u današnjoj Vojvodini na početku XX. stoljeća, zbog pomanjkanja istoga u zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice te nemogućnosti organiziranja njegova istraživanja u Novome Sadu moralo se odustati od njegova uvrštenja u ovaj rad.⁸ Istraživanjem također nisu obuhvaćene slovačke novine *Domacnost' a škola, časopis rodiny a učitel'sky* jer su izlazile neposredno prije Prvoga svjetskoga rata, odnosno izvan istraživanoga razdoblja.⁹

Unatoč tomu, obrađene tiskovine i arhivska građa bile su i više nego dovoljan izvor za analizu slovačkoga manjinskoga izdavaštva i putem njega sveukupnoga dje-

⁶ Pri istraživanju časopisa *Hévis* obratili smo se za pomoć Savezu Slovaka u Hrvatskoj, Savezu Čeha Republike Hrvatske i njihovu arhivu, Zavodu Slovaka u Bačkome Petrovcu, Zavodu za kulturu vojvodanskih Slovaka u Novome Sadu, Turističkoj zajednici u Bačkome Petrovcu, Matici srpskoj u Novome Sadu, te uredništvu slovačkoga časopisa *Hlas ľudu* u Novome Sadu.

⁷ U Leksikografskome zavodu Miroslav Krleža pohranjen je Katalog retrospektivne bibliografije članaka koji sadrži oko 10 000 000 kataloških listića, na kojima su popisani članci iz periodičkih publikacija (novine, časopisi, zbornici), objavljeni na području Jugoslavije u razdoblju od kraja XVIII. stoljeća do 1945. godine. Dio te neprocjenjive građe objavljen od 1956. do 2004. u 17 svezaka Bibliografije rasprava i članaka, a procjenjuje se da je taj monumentalni izdavački pothvat obuhvatio tek 15% cjelokupne bibliografske građe Kataloga. Sam Katalog razvrstan je u tri posebna kataloga (autorski, oko 2 200 000 listića; predmetni, oko 3 500 000 listića te stručni, oko 3 500 000 listića). Trenutačno je putem internetskih stranica Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža dostupan autorski katalog (<http://katalog.lzmk.hr/autorski.aspx?o=da>).

⁸ *Dolnozemský Slovák* (Donjozemski Slovak) izlazio je u Novome Sadu od 15. listopada 1902. do 15. siječnja 1920., s prekidima od 15. srpnja 1914. do 1. prosinca 1918., odnosno za Prvoga svjetskog rata. Njegov vlasnik i izdavač bio je novosaški odvjetnik Miloš Krno, a odgovorni urednik pravnik L'udovit Mičátek. Godišnja je pretplata iznosila 1 krunu i 50 helera. *Dolnozemský Slovák* bio je društveno-politički mjesečnik, kojemu je cilj bio služiti interesima i zbližavanju svih Slovaka u tzv. Donjoj zemlji, u skladu s narodnim potrebama. Objavljivao je vijesti iz narodnoga života, gospodarske vijesti i savjete te pisma čitatelja, a uredništvo se obvezalo redovito donositi članke o zemljoradnji, obrtu i industriji. Najviše je pozornosti posvećivao vijestima o kulturnom, društvenom i političkom životu Slovaka u Donjoj zemlji s ciljem njihova udruživanja i prosvjećivanja i borbe protiv mađarizacije. Suradnici časopisa nisu bili samo Slovaci iz Bačke, Banata i Srijema već i Slovaci iz rumunjskoga Nadlaka te mađarskih naselja Slovenský Komlós i Poľný Berinčok te slovačkoga Čada. *Dolnozemský Slovák* ponovno je bio pokrenut 1996. godine kao zajednički časopis Slovaka u Mađarskoj, Rumunjskoj i Jugoslaviji, a danas Srbiji i Crnoj Gori. (Štefanko, *Dolnozemský Slovák ako pokus o zviditeľnenie slovenského dolnozemskeho priestoru, Zrkadlenie / Zrcadlení*, zima 2006. http://209.85.229.132/search?q=cache:5Tn4CYb0qjkJ:www.czsk.net/zrkadlenie/zima_2006/stefanko.html+Dolnozems%C3%BD+Slov%C3%A1k&cd=16&hl=hr&ct=clnk&gl=hr).

⁹ Novine *Domacnost' a škola, časopis rodiny a učitel'sky*, koje je u vlastitoj nakladi u Iloku 1911–14. izdavao Jozef Maliak, jedine su novine pripadnika slovačke manjine tiskane u Hrvatskoj.

lovanja ove male, ali dobro organizirane manjinske zajednice međuratne Jugoslavije. Naime cilj rada je upravo iz rubrika koje su novine objavljivale prikazati glavne teme i probleme koji su prevladavali, odnosno kako se uredništvo pokušavalo približiti slovačkoj manjini te u kojoj je mjeri zastupalo njezine stvarne interese, a koliko interese pojedinaca, kapitala ili možda čak vladajuće ideologije.

Također analizom novina i časopisa željelo se uvidjeti stvarne interese slovačke manjine u istraživanome razdoblju, ili barem kako ih je uređivačka politika tadašnjih novina doživljavala, te na koji su se način kroz časopis ocrtavali različiti segmenti slovačkoga manjinskoga života – preko političkih, vjerskih, zabavnih i kulturnih sadržaja. Analizom slovačkih manjinskih novina namjerava se ukazati na političku, društvenu, kulturnu i vjersku organizaciju Slovaka na prostoru Hrvatske i Vojvodine u promatranome razdoblju.

Doseljavanje

Iako prve veze Slovaka s južnoslavenskim narodima datiraju još u IX. stoljeće,¹⁰ njihovo organizirano doseljavanje započelo je tijekom XVIII. stoljeća, kada se oni počinju naseljavati u tzv. Donju zemlju.¹¹ Stoga ne čudi da prvi cjelovitiji dodiri Slovaka sa srpskim i hrvatskim stanovništvom u današnjoj Vojvodini sežu u prvu polovinu XVIII. stoljeća, točnije nakon 1745. kada su slovački doseljenici naselili južnu Ugarsku, odnosno Bačku, Banat i Srijem.¹² Za razliku od današnjega vojvođanskoga prostora, do masovnijega doseljavanja Slovaka u Hrvatsku dolazi tek u tzv. sekundarnoj migraciji od druge polovine XIX. stoljeća do početka XX. stoljeća, kada se Slovaci pretežno evangeličke vjeroispovijesti iz Vojvodine naseljavaju na imanjima plemićkih obitelji Pejačević, Turković i Janković, kao i na đakovačkima crkvenim imanjima biskupa Josipa Jurja Strossmayera.¹³

¹⁰ Ne samo zahvaljujući sv. Ćirilu i Metodu i njihovim učenicima, već i zbog činjenice da je njitranski knez Pribina nakon protjerivanja utočište našao kod kneza Ratimira (Horák 1998: 9–42; Kolar-Dimitrijević 1998: 43–65).

¹¹ Pojam »Donja zemlja« u slovačkoj historiografiji označava područja koja su nakon osmanskih osvajanja bila izrazito depopulirana te su se u njih tijekom XVIII. i XIX. stoljeća naseljavali pripadnici raznih naroda, među njima i Slovaci. Protežu se od južne državne granice Slovačke na dijelove današnje Mađarske, Hrvatske, Srbije, zapadne Rumunjske i sjeverne Bugarske. Pojam je preuzet iz mađarske historiografije. Pojam Délvidék (donji kraj) označava ugarske južne pokrajine (Slavoniju, Srijem i Vojvodinu), dok Felvidék (gornji kraj) označava današnju Slovačku.

¹² Usp.: Auerhan 1921; Isti 1930; Rúžek 1929: 13–14; Lilge 1933: 42–45; Isti 1935: 85–90; Petrović 1937: 108–111; Udvarlić 1938: 87–92; Čajak 1938: 179–193; Isti 1938: 129–137; Hlaváčová 1938: 139–143; Karlovská 1938: 206–213; Lilge 1939: 95–99; Isti 1939: 206–208; Edey 1939: 50–54; Isti 1939: 193–205; Šul'an 1940: 180–184; Filip 1951: 104–129; Siracký 1963: 258–263; Mučaji 1965: 167–169; Siracký 1966: 5–22; Isti 1967: 40–52; Gavrilović 1971: 105–108; Siracký 1972: 109–117; Gavrilović 1973; Kmet 1987.

¹³ Usp.: Topol'ský 1934: 169–179; Kučerová 1973: 116–126; Ista 1994: 51–60; Batorović 1994: 395–396; Sesar 1998: 67–91; Čihak 1998: 93–106; Vukasović 2000; Isti 2002: 219–240; Kuric 2002; Isti 2004;

Iako je udio slovačke manjine u Hrvatskoj bio znatno manji u ukupnom broju stanovnika nego što je to slučaj na susjednome vojvodanskom prostoru, za hrvatske prilike on je bio respektabilan. Prema Auerhanu, u Hrvatskoj i Slavoniji 1880. živjelo je 9078 Slovaka, 1890. godine 13 614, 1900. godine 17 342, a 1910. njih 21 485.¹⁴

Iste podatke daje i Marko Rimac, koji je na temelju popisa stanovništva Hrvatske i Slavonije iz 1890. godine prikazao socijalni i etnički sastav stanovništva. Zahvaljujući tim temeljnim istraživanjima danas se zna da je najveći broj Slovaka obitavao na prostoru Srijemske (9224), Virovitičke (3277) i Požeške županije (659), dok su u ostalim županijama činili manje od 1% stanovništva (454).¹⁵ Statističke podatke o broju Slovaka na današnjemu hrvatskom prostoru također su donijeli geografi Andrija Bognar i Károly Kocsis.¹⁶

Prema Sirackom, koji se pozvao na mađarsku statistiku, 1900. godine u Bačkoj je živjelo 30 002 Slovaka, dok je prema Auerhanu 1910. u Bačkoj bio 28 501 Slovak, a 1921. u Bačkoj i Baranji ukupno 28 882 Slovaka.¹⁷ Prema Sirackom, u Banatu je 1900. godine živjelo 14 969 Slovaka, a prema Auerhanu 1921. godine njih 15 362.¹⁸ Prema istraživanjima Sirackoga, 1900. godine u Srijemu je živjelo 11 415 pripadnika slovačke manjine, a prema Auerhanu 1921. bilo ih je 13 940.¹⁹ Prema službenom popisu stanovništva iz 1921. u Kraljevini SHS živjelo je 68 732 Slovaka, od toga u Hrvatskoj, Slavoniji i Međimurju 21 920 Slovaka, a u Banatu, Bačkoj i Baranji njih 45 825, dok

---

Kučerova 2005; Vukasović 2005; Jevak, Gačo 2006; Strešnjak, Kuric 2006; Brnjik 2007; Kuric, Baksa 2007; Vukasović 2008.

¹⁴ Na drugom mjestu navodi podatak od 17 476 Slovaka 1900, 21 613 1910. te njih 21 985 1921. godine. Također navodi da je u Virovitičkoj županiji 1890. bilo 3205 Slovaka, 1900. 4162, 1910. 3583, a 1921. njih 3687. U Bjelovarskoj županiji 1890. bilo ih je 181, 1900. 155, 1910. 386, a 1921. 356. U Požeškoj županiji 1890. bilo je 659 Slovaka, 1900. 1245, 1910. 3352, a 1921. 3299. (Auerhan 1921: 5; Isti 1930: 62–63, 90).

¹⁵ Rimac 2007: 270–271.

¹⁶ Prema Bognaru i Kocsisu, na prostoru današnje Hrvatske 1880. živjelo je 4762 Slovaka, 1890. 6280 Slovaka, 1900. 7649 Slovaka, 1910. 9741 Slovak, 1921. 42 444 Čeha i Slovaka (Česi i Slovaci bili su iskazani zajednički), 1931. 7172 Slovaka, 1941 (na temelju mađarskoga popisa i procjene autora na temelju etničkih tendencija između 1921–31) 7600 Slovaka (Bognár, Kocsis 2003). Iste podatke donosi i publikacija *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske* Državnog zavoda za statistiku, kojom su se navedeni autori služili za razdoblje 1948–91., no njome nije obuhvaćeno razdoblje 1910–48. Na području Banovine Hrvatske bilo je 12 312 Slovaka (0,31 %) (*Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*, Zagreb 1940, 297).

¹⁷ Siracký 1966: 15, 18. Auerhan istodobno navodi podatak od ukupno 30 092 Slovaka 1910. te njih 30 312 u Bačkoj 1921. godine (Auerhan 1930: 55, 59, 61, 90; Struhárik 1952: 160–167). U Kovačici je 1808. živjelo 1000 Slovaka, 1890. 4030, 1900. 4141, dok je u Padini 1818. živjelo 1705 Slovaka, 1880. 3981, 1890. 3984, 1900. 4090 (Torhová 1936: 89–95; Struhárik 1939: 100–106; Isti 1940: 56–61). U Topoli je 1768. živjelo 120 mađarskih i slovačkih obitelji rimokatoličke vjeroispovijesti, dok je u popisu stanovništva iz 1828. zabilježeno oko 60 slovačkih obitelji (Siracký 1966: 9).

¹⁸ SIRACKÝ 1966: 19. Auerhan istodobno donosi podatak od 15 536 pripadnika slovačke manjine. AUERHAN 1930: 59, 61.

¹⁹ Siracký 1966: 20; Auerhan 1930: 59, 62.

je prema popisu stanovništva iz 1931. na području Kraljevine Jugoslavije po narodnosti bilo 110 662 »Čehoslovaka«, od toga u Savskoj banovini 35 372, a u Dunavskoj njih 63 068.²⁰

Novine i časopisi

Kao što je najavljeno u uvodu, istraživanje povijesti i djelovanja pripadnika slovačke manjine u međuratnoj Jugoslaviji bilo bi gotovo nemoguće bez poznavanja njihove izdavačke djelatnosti, naročito novina i časopisa, koja je, u odnosu na sličnu djelatnost drugih manjina s prostora međuratne Jugoslavije, osobito češke s kojom su Slovaci bili povezani nizom društvenih, gospodarskih i kulturnih ustanova, osobito važna, unatoč činjenici što je ova manjina spadala u red bročano manjih jugoslaven-
skih manjina.²¹

S obzirom na prevladavajuću tematiku, radi lakšeg praćenja njihova razvojnog puta u Kraljevini SHS (1918–29) i Kraljevini Jugoslaviji (1929–41) slovačke novine i časopisi analizirani i prikazani kroz pet potpoglavlja: 1) političke novine (*Národná jednota*, 1920–41); 2) vjerski časopisi (*Nádej*, 1921–41; *Evanjelický hlásnik*, 1926–41); 3) dječji časopisi (*Zornička*, 1925–27); 4) humoristično-satirični časopisi (*Frčka*, 1920–23; *Hévis*, 1926–?); 5) kulturni časopisi (*Svit*, 1921–24; *Náš život*, 1932–47).

Političke novine

Národná jednota

Analizu slovačkoga manjinskoga tiska započeti ćemo s novinama *Národná jednota* (*Narodno jedinstvo*), najdugovječnijim i najvažnijim izdanjem slovačke manjine

²⁰ Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), fond 367, Republički zavod za statistiku SRH (RZZS SRH) (1857-1948./1961.), Popis stanovništva 1921, kut. 47; HDA, fond 367, Republički zavod za statistiku SRH (RZZS SRH) (1857-1948./1961.), Popis stanovništva 1931, kut. 53. Prema popisu iz 1921. godine u Banatu, Bačkoj i Baranji bilo 45 825 Slovaka i 2818 Čeha, a u Hrvatskoj, Slavoniji i Medimurju 32 424 Čeha i 21 920 Slovaka. Prema posljednjem popisu stanovništva u međuratnom razdoblju, onom iz 1931. godine, u Savskoj banovini bilo je 35 372 »Čehoslovaka«, a u Dunavskoj 63 068. Također je prema popisu iz 1931. postojala mogućnost izjašnjavanja prema narodnosti i materinjem jeziku, no pripadnici češke i slovačke manjine bili su svrstani u skupinu »Čehoslovaci.«

²¹ U istom razdoblju na hrvatskom i vojvodanskom prostoru izlazilo je pet čeških novina: *Československé listy* (1919–21), *Hlas* (1922–23), *Jugoslávští Čechoslováci* (1922–41), *Daruvarčan* (1924–35.) i *Dětský koutek*, pokrenut 1929. kao prilog novina *Jugoslávští Čechoslováci*, koji samostalno izlazi od 1932. do danas. No, za razliku od slovačkih manjinskih novina, od kojih je većina izlazila usporodno, vijek izlaženja pojedinih čeških manjinskih novina bio je znatno kraći. Izuzetak su tek *Jugoslávští Čechoslováci*, među ostalim zahvaljujući sretnoj okolnosti što su 1925. godine bile priznate glasilom Čehoslovačkoga saveza za češku manjinu (Dugački 2010: 5–32).

u međuratnome razdoblju. Novine su bile pokrenute u Bačkome Petrovcu 21. veljače 1920. i izlazile su u kontinuitetu pune dvadeset i dvije godine, sve do 5. travnja 1941., kada su združene njemačke i talijanske postrojbe uz pomoć svojih saveznika izvršile agresiju na Kraljevinu Jugoslaviju. U početku ih je izdavalo Jugoslavensko izdavačko društvo u Bačkome Petrovcu, a potom Slovačka dionička tiskara u Bačkome Petrovcu, osnovana 1919. godine.²² Upravitelj tiskare bio je Andrej Lábath, a nakon njegove smrti 1934., zakupnikom tiskare postala je Matica slovačka.

Prvi odgovorni urednik novina bio je Jan Čaják, koji je sâm uređivao prva dva godišta, a od trećega (br. 6) sa Stanislavom Leitmannom. Od 28. travnja 1923 (br. 17) do rujna 1923 (br. 36) Leitmann ih je samostalno uređivao, a u rujnu 1923. uredništvo je preuzeo Samuel Šiška, koji je novine uređivao idućih pet godina (osim od srpnja do listopada 1924. kada je urednik bio Andrej Vrbacký).

List je bio tjednik i izlazio je petkom u velikom formatu, a imao je između 4 i 6 stranica. Novo razdoblje u životu *Národne jednote* počelo je 1929. godine, kada su započele izlaziti tri puta tjedno zaslugom proširenoga uredničkog sastava, koje su činili Andrej Vrbacký, Andrej Sirácky, Andrej Labáth i Samuel Šiška, i to subotom na četiri, a utorkom i četvrtkom na dvije stranice. Unatoč velikim planovima uredništva, već od 1930. novine su izlazile dva puta tjedno, a od 1932. nadalje jednom tjedno. Do ožujka 1930. uređivali su ih Samuel Šiška i Andrej Vrbacký, a potom do 1933. Samuel Šiška i Andrej Sirácky, da bi potom urednik bio Andrej Sirácky (Andrej Vrbacký bio je članom uredništva od studenoga 1936. do kraja 1937).²³

Godišnja je pretplata u početku iznosila 50 kruna, polugodišnja 20 kruna, dok je pojedini broj stajao 1 krunu. U istom razdoblju pretplata za Čehoslovačku iznosila je 40 čeških kruna, a za SAD 1 dolar. Želeći svim čitateljima, »neovisno o njihovu političkom opredjeljenju ponuditi svježe i objektivne informacije s naglaskom na buđenje slovačkoga narodnog duha«, od 1929. godine subotnje izdanje ovih novina na četiri lista iznosilo je 1 dinar, dok su izdanja utorkom i četvrtkom bila tiskana na svega dvije stranice te su stajala tek 50 para.²⁴

Iako je uredništvo pokušavalo naglasak novina staviti na kulturno-obrazovni plan, a u politici zastupati nadstranačke interese i pritom se zalagati za slovačka građanska i narodna prava, analiza ovih novina jasno pokazuje da su one bile politički

²² Andrej Labáth, *Národná jednota*, br. 26, 30. VI. 1934, 1–2; Knihtlačiareň úč. spol. v rukách Matice slovenskej, v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 22, 1. VI. 1935, 1; Labáth 1940: 4.

²³ Dvadsať rokov Národnej Jednoty, *Národná jednota*, br. 8, 24. II. 1940, 2; Historia I. čísla Nár. Jednoty, S. *Národná jednota*, br. 8, 24. II. 1940, 3; Starke 1940: 1.

²⁴ Godišnja pretplata iznosila je 100 dinara, polugodišnja 50, tromjesečna 25, a za inozemstvo 146 dinara godišnja i 73 dinara polugodišnja. Krajnji je cilj bio pokrenuti slovački manjinski dnevni list, no to se nije ostvarilo. Naše potrebe, *Národná jednota*, br. 50, 13. XII. 1928, 1.

instrument u rukama istomišljenika iz redova SNS-a, koji se nisu libili upravo kroz njih voditi žestoku kampanju ne samo protiv pripadnika iz redova svoje manjine, osobito onih koji su simpatizirali KP Jugoslavije, već su se s jednakim žarom obračunavali s Radićevom Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom (od 1925. Hrvatska seljačka stranka).²⁵

Stoga smo se u analizi sadržaja ovih novima često morali povremeno osvrnuti i na političke događaje, bez čijeg poznavanja i razumijevanja ne bi bilo moguće pratiti njihovu izdavačku djelatnost, kao i njihovu postupnu transformaciju od političkoga glasila SNS-a, tijelom kojega su postale krajem listopada 1923,²⁶ do glasila Čehoslovačkoga saveza za slovačku manjinu, glavnim glasilom kojeg su postale već 1925. godine po uzoru na češki manjinski list *Jugoslavští Čechoslováci*, koji je nešto ranije iste godine bio priznat kao glasilo Čehoslovačkoga saveza.²⁷

Većina članaka u *Národnoj jednoti* bila je nepotpisana. Na naslovnici je najčešće bila politička kolumna, dok su ostale rubrike činile *Politické zvesti* (Političke vijesti), podijeljene na vijesti iz *Z nášho kráľovstva* (Iz našega kraljevstva), Čehoslovačke, Mađarske i Njemačke. List je imao gospodarsku rubriku *Národné hospodárstvo* (Narodno gospodarstvo), rubriku za čitatelje pod nazivom *Telegrammy* (Telegrami) i *Dopisy* (Dopisi) te rubriku *Chýrnik* (Glasina), koja je sadržavala najrazličitije kratke vijesti, od poziva na školski slet u Pragu do obavijesti o smrti.²⁸ Postojala je i rubrika

²⁵ Povod za napade na »radićevce« bio je njihov nacrt ustava, koji je bio službeno donesen 14. svibnja 1921. No, i prije njegova donošenja započeli su napadi zbog »Radićeva republikanstva«, a posebice zbog ideje o stvaranju Hrvatske »seljačke, mirotvorne, čovječanske, neutralne republike« u sklopu konfederativne Jugoslavije. Komentar *Národne jednote* glasio je: »Razum nam staje nad ponašanjem Radića i njegove stranke«, navodeći kako Radić ne želi »ni više ni manje nego nekakvu seljačku republiku, i to cijeli niz republika«. Prema mišljenju uredništva *Národne jednote*, dužnost Hrvatske republikanske seljačke stranke, kao jedne od najsnažnijih stranaka, bilo je sudjelovanje u radu države, dok opozicija samo komplicira razvoj države i nesvjesno upravo podržava razvratne elemente, koji štete ne samo zemljoradnicima, već i drugim skupinama naroda (Rozháranoš', *Národná jednota*, br. 9, 4. III. 1921, 1–2).

²⁶ th. 1923: 1.

²⁷ Čehoslovački savez, krovna organizacija pripadnika češke i slovačke manjine u međuratnoj Jugoslaviji, osnovan je na Prvom kongresu Čehoslovaka u Jugoslaviji 28. i 29. lipnja 1921. u Osijeku. Osnivanje Saveza podržale su Čehoslovačka obec u Beogradu, Čehoslovačka obec u Osijeku, Čehoslovačka obec u Zagrebu, Čehoslovačka obec u Međuriću, Čehoslovačka obec u Subotici, Čehoslovačka obec u Usori, Češka beseda u Sarajevu, Češka beseda u Dubrovniku, Češka beseda u Zenici, Češka beseda u Tomašici, Češka beseda u Prekopakri, Čehoslovačka beseda u Prijedoru, Čehoslovačka beseda u Karlovcu, Čehoslovački kružok u Tuzli, Klub Čeha u Mariboru, Čehoslovačka beseda u Binguli, Čehoslovačka beseda u Derventi, Industrijski čitateljski krug u Bačkome Petrovcu. Za prvo sjedište Saveza bio je izabran Novi Sad, a prvo predsjedništvo činili su predsjednik L'udevít Mičátek, odvjetnik iz Novoga Sada, potpredsjednik Jan Růžička, inspektor iz Ljubljane, tajnik Vladimír Mičátek, učitelj iz Kisača, i Julius Kubany, učitelj iz Bačkoga Petrovca. Sjedište Saveza 1924–37. bio je Beograd, a 1937–41. Zagreb (Kukla 1921: 1; dr. F. Smetánka 1921: 1; Režný 1921: 1–2; Isti 1936: 1; Svaz, *Československé listy*, br. 20, 21. V. 1921, 1–2; První sjezd Čechoslováků v Jihoslávii, *Československé listy*, br. 26–27, 9. VII. 1921, 1–3).

²⁸ Chýrnik, *Národná jednota*, br. 8, 9. IV. 1920, 3.

Listáreň (Pismovnik) s odgovorima i obavijestima uredništva te neizostavna rubrika oglasa.

U prvom je broju urednik Ján Čajak iznio cilj novina: osvješćivanje naroda u novim okolnostima, kada su bili udaljeni od svojega »čehoslovačkoga naroda«, njegovanje vjernosti državi u kojoj sada žive nakon što su se otrgli od mađarskoga jarma, kao i kraljevskoj dinastiji Karađorđević, a posebice »gajenje ljubavi prema bratskom srpskom narodu, koji im je udijelio slobodu i slobodni narodni život«. ²⁹ Uredništvo je isticalo kako ponajprije želi raditi na narodnom životu, u čemu se želi osloniti na pomoć Čeha, posebice na kulturnom i gospodarskom polju te je naglašavalo kako Slovaci žele biti vjerni podanici Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, služeći isključivo interesima naroda. ³⁰

No, kao što je već istaknuto, slovačka manjina nije se zaustavila samo na društvenom djelovanju, a veliku ulogu u tome imala je upravo *Národná jednota*. Naime slovačka manjina imala je tradiciju organiziranoga političkoga djelovanja još od kraja XIX. stoljeća kada su osnovali SNS. ³¹

Nakon što je u studenom 1918. u Mađarskoj proglašena republika, članovi SNS-a pomagali su u vojvođanskim krajevima osnivanje odbora Narodnoga vijeća i građanske garde, a njihovi predstavnici sudjelovali su na zasjedanju Narodnoga vijeća u Rumi 24. XI. 1918., na kojem je zatraženo izravno sjedinjenje Srijema sa Srbijom, dok su dan poslije na Velikoj narodnoj skupštini u Novome Sadu glasali za odcjepljenje vojvođanskoga teritorija od Ugarske, prekid državnopravnih odnosa s Austro-Ugarskom te proglasili ujedinjenje Vojvodine s Kraljevinom Srbijom u okvirima nove jugoslavenske državne zajednice. ³²

Zahvaljujući svojoj jugoslavenskoj državotvornoj politici, jasno iskazanoj 1918. godine, članovima ove stranke bilo je omogućeno nesmetano političko djelovanje, a ono se ponajbolje može pratiti kroz *Národnú jednotu*, u to vrijeme još uvijek neformalnoga glasila SNS-a.

²⁹ Od doba naseljavanja Slovaka u tzv. Donju zemlju tijekom XVIII. stoljeća pa sve do 1918. godine Slovaci »Donje zemlje« i Slovaci u Slovačkoj pripadali su jednoj državnoj tvorbi – Ugarskom Kraljevstvu, odnosno od 1867. ugarskomu dijelu Austro-Ugarske Monarhije. Tijekom studenoga 1918. srpska je vojska okupirala teritorij Bačke, Banata i Srijema, a 25. studenoga 1918. u Novome Sadu održana je Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca, Slovaka i Rusina na kojoj je donesena jednoglasna odluka o prisjedinjenju Vojvodine Kraljevini Srbiji (Gligorijević 1981: 138).

³⁰ Prívet, *Národná jednota*, br. 1, 21. I. 1920, 1.

³¹ Osnovana krajem XIX. st., Slovačka narodna stranka bila je ponovno osnovana nakon Prvog svjetskog rata 10. studenoga 1918. u Novome Sadu (Janjetović 2005: 172).

³² Rozpomienka juhoslovanských Slovákov na 25. novembre 1918, *Národná jednota*, br. 47, 22. XI. 1928, 1; Dvasattročné oslobodenia Vojvodiny, *Národná jednota*, br. 46, 12. XI. 1938, 1; Udalosti z novembra 1918. v osvetlení dokumentov, *Národná jednota*, br. 46, 12. XI. 1938, 1; Okázala oslava dvadsieteho výročia oslobodenia Vojvodiny v Novom Sade, *Národná jednota*, br. 48, 26. XI. 1938, 1.

Stoga ne čudi da je *Národná jednota* »svim srcem« žestoko krenula u prve izbore u Kraljevini SHS, one za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine. Prateći pisanje *Národne jednote* može se zaključiti da je SNS svoju političku podršku radikalima i demokratima, u to vrijeme vodećim srpskim političkim strankama, uvjetovao brojem ponuđenih mandata u Ustavotvornoj skupštini.³³ Isprva se činilo da su u tom cjenkanju radikali izvukli »deblji kraj« jer se SNS priklonio demokratima, no u konačnici su radikali bili zadovoljni jer su liste demokrata s predstavnicima SNS-a doživjele izborni debakl u Vojvodini, dok je njihov član Igor Štefánik upravo zaslugom radikala postao prvi zastupnik Slovak u Privremenom narodnom predstavništvu, u kojem je nastojao zastupati interese i slovačke i češke manjine.³⁴

Razumljivo, Štefánikovo priklanjanje radikalima nije bilo po volji poraženome vodstvu SNS-a. Stoga je ubrzo bio prisiljen napustiti stranku, čime su počeli prvi rascjepi među slovačkim političkim vodstvom, a osciliranje vodstva SNS-a između savezništva s radikalima ili demokratima bit će trajno obilježje političkoga djelovanja njihovih predstavnika, a samim time i pisanja *Národne jednote* sve do 1929. godine, iz tekstova koje se, premda navijački obilježenih, mogu uspješno pratiti unutarstranačka previranja u SNS-u i rascjepi unutar slovačke manjinske zajednice. Paradoksalno, Slovaci su bili svjesni svojega položaja, čekajući koja će se stranka obvezati na ispunjenje njihovih zahtjeva, o čemu nam i više nego jasno svjedoči komentar u *Národnoj jednoti* da se »o nama Slovacima u političkom pogledu nitko ne stara.«³⁵

Iako bi se iz niza vijesti u *Národnoj jednoti* mogao steći dojam o svojevrsnoj političkoj »pohlepi« slovačkih političkih predstavnika, koji pokretani osobnim ambicijama o ulasku u visoku politiku oštećuju čitavu zajednicu, njihovi su zahtjevi bili daleko od toga. Naime bili su isključivo vezani uz gospodarstvo, upravu, školstvo i crkvu te socijalna pitanja. Prvenstveno su tražili ravnopravnu podjelu zemlje prilikom agrarne reforme, priznanje zahtjeva slovačkih legionara i dobrovoljaca, samoupravu općina, kotara i oblasti, u kojima bi u javnoj upravi u slovačkim općinama bili zaposleni pripadnici slovačke manjine, nastavu isključivo na materinjem jeziku u prva četiri razreda osnovne škole, ujedinjenje svih »slavenskih evangeličkih plemena pod jednom biskupijom«, kao i crkvenu samoupravu.³⁶

Unatoč ispravnosti njihovih zahtjeva, od kojih su neki bili vrlo lako ostvarljivi, politički protivnici nazivali su ih iredentistima i lošim Slavenima, dok su Slovaci

³³ My a vol'by, *Národná jednota*, br. 35, 15. X. 1920, 1; Zasadnutie slovenskej Národnej Strany, *Národná jednota*, br. 36, 22. X. 1920, 2; Volebný ruch, *Národná jednota*, br. 37, 29. X. 1920, 1–2.

³⁴ Štefánik 1920: 2; Igor Br. Štefánik, *Národná jednota*, br. 17, 27. IV. 1940, 1.

³⁵ Zguth 1924: 1; Kde budu hlasovať Slováci? *Národná jednota*, br. 49, 4. XII. 1924, 1.

³⁶ L'udové shromaždenie v Selenči, *Národná jednota*, br. 4, 12. III. 1920, 1–2; Návrh pre osobitné požiadavky Slovenskej Národnej Strany v Kráľ. SHS, *Národná jednota*, br. 4, 26. I. 1923, 1.

strahovali kako vladajuće strukture priželjkuju raspuštanje SNS-a jer se političko okupljanje manjine protivi unitarističkoj politici.³⁷ Neovisno o tome, na skupštinske izbore 1923. godine izašli su s Nezavisnim radikalima Stojana Protića,³⁸ a na izbore 1925. godine s Radikalnom strankom, s kojom su 1924. godine sklopili i sporazum.³⁹ Zahvaljujući koaliciji s radikalima Pavel Popovický postao je prvi (i posljednji) poslanik SNS-a u Narodnoj skupštini.⁴⁰

Prilog 1. *Národná jednota*

Kriza vlade, koja je uslijedila, odrazila se i na slovačko-radikalne odnose. Ni jedna točka sporazuma nije bila ispunjena, a radikalno-radićevska vlada bila je okarakterizirana kao »odraz neproduktivnosti i nesposobnosti, bez snage za konstruktivnu djelatnost«.⁴¹ Izbori za oblasne skupštine 1927. godine pokazali su sve slabosti u

³⁷ Zguth 1924: 1.

³⁸ Konferencija delegátov Slov. Narodnej Strany, *Národná jednota*, br. 6, 9. II. 1923, 1-2.

³⁹ Već pred skupštinske izbore 1923. Mičátek i Bulík su 1. I. 1923. pismeno Nikoli Pašiću ponudili suradnju, no nisu dobili odgovor. Gligorijević 1981: 146; Naši Slováci, *Národná jednota*, br. 19, 8. V. 1924, 1; Naši Slováci, *Zastava*, br. 96, 30. IV. 1924, 1; Izborni sporazum radikala i slovačke stranke, *Vreme*, br. 839, 18. IV. 1924, 1; Zápísnica, *Národná jednota*, br. 1, 1. I. 1925, 1; Macák, Mičátek 1925: 2.

⁴⁰ Labáth 1925: 1.

⁴¹ Ročnica našej dohody s radikálmi, *Národná jednota*, br. 51, 17. XII. 1925, 1.

radu SNS-a, stajališta kojega su se mijenjala sukladno političkim okolnostima.⁴² Ne-suglasice su zahvatile sâmo vodstvo stranke, dok je dio Slovaka čak tražio njezino raspuštanje, smatrajući da je vodstvo iznevjerilo njihove interese, a pravila stranke ograničavala odlučivanje članovima.⁴³

Reorganizacija stranke bila je neminovna pa je iste godine prihvaćen novi program stranke, koja je nastupila pod novim imenom – Slovačka narodna i zemljoradnička stranka (dalje SNZS). Pod novim nazivom stranka se željela prilagoditi potrebama slovačkoga zemljoradničkoga stanovništva pokušavajući spriječiti njihov raskol unutar različitih stranaka.⁴⁴ Skupštinski izbori 1927. godine doveli su do ponovne suradnje s radikalima, a time i do novog raslojavanja unutar sâme manjine.⁴⁵

Uvođenjem Šestosiječanjske diktature 1929. sve »plemenske i vjerske« stranke bile su zabranjene, a one koje su nastavile s radom nisu imale mnogo političkog prostora. Tako da je, iako rad SNZS-a nije bio zabranjen, stranačko vodstvo zaključilo kako u novonastalim okolnostima nastavak političke djelatnosti ne bi bio najmudrija odluka za budućnost slovačke manjine te je zamrznilo rad stranke i prionulo na gospodarsku i prosvjetno-kulturnu djelatnost. Novi prioriteti postali su briga o narodnom školstvu i Slovačkoj državnoj realnoj gimnaziji u Bačkome Petrovcu, osnivanje gospodarske škole, čitaonica, knjižnica i kazališta, podupiranje Slovačke evanđeličke crkve augsburške vjeroispovijesti i briga o kulturnoj baštini.

Gašenjem SNZS-a prestala je svaka »službena« politička aktivnost slovačke manjine u međuratnom razdoblju te putem *Národne jednote* započeo intenzivan rad na društvenoj, prosvjetnoj i kulturnoj djelatnosti slovačke manjine, koja je u tridesete godine XX. stoljeća ušla smatrajući se punopravnim jugoslavenskim građanima i dobrim Slovacima, koji se ravnaju prema vlastitim uvjerenjima i mjesnim interesima, imajući u prvom redu na umu interese Jugoslavije i jugoslavenskoga naroda.

U skladu s tim promijenila se i uređivačka koncepcija *Národne jednote*. Kako su novine nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature bile primorane postati apolitične i nestranačke, izgubila se potreba izlaženja tri puta tjedno pa su od 1. siječnja 1930. izlazile dva puta tjedno, po nižoj cijeni. Tako je godišnja pretplata za Jugoslaviju iznosila 73 dinara, a početkom 1931., zbog povećanja broja pretplatnika, godišnja je

⁴² Přípravy k vol'bám do oblastí, *Národná jednota*, br. 49, 9. XII. 1926, 1; Slováci, voličia! *Národná jednota*, br. 2, 13. I. 1927, 3; Kto sú naši kandidati, *Národná jednota*, br. 2, 13. I. 1927, 2; Pritomný 1927: 2.

⁴³ Grúnik 1926: 1; Čo by bolo potrebné?, *Národná jednota*, br. 4, 27. I. 1927, 1; Zgúth 1927: 1.

⁴⁴ Labáth 1927: 1; Predsetnictvo 1927: 1; Kongres Slovenskej národnej strany, *Národná jednota*, br. 14, 7. IV. 1927, 1.

⁴⁵ Dohoda medzi Slov. národnou a roľníckou a rádikalnou stranou podpísaná, *Národná jednota*, br. 29, 21. VII. 1927, 1.

pretplata bila snižena na 45 dinara.⁴⁶ Od 1. travnja 1932. novine su ponovno izlazile jednom tjedno.⁴⁷

Razumljivo, od 1929. promijenila se i koncepcija novina te su bile podijeljene na rubrike: *Vnutorné a cudzozemské udalosti* (Domaći i inozemni događaji), *Rôzné články tikajúce sa našho života* (Razni članci vezani za manjinski život), *Politický a zahraničný prehl'ad* (Pregled političkih i inozemnih vijesti), *Chyry* (Glasine), *Kulturný prehl'ad* (Kulturni pregled), *Hospodárstvo* (Gospodarstvo), *Čítatelia nám pišu* (Pisma čitatelja), *Spolkové zprávy* (Vijesti iz slovačkih društava), *Ženský svet* (Ženski svijet) kao nova rubrika, *Pod čiarove: besednice i rôzne zaujímavosti* (Ispod crte: priče i zanimljivosti), *Grafologia* (Grafologija), *Hadanky – Žarty* (Zagonetke – šale), *Radio, sport* (Radio, sport) i *Odkazy redakcie a admin* (Odgovori uredništva i administracije).⁴⁸ Tijekom 1929. godine povremeno se pojavljivao prilog *Naše more* (Naše more), a tijekom 1936. besplatni mjesečni dječji prilog *Milé deti* (Draga djeco).

Ubrzo je djelovanje na narodnom prosvjećivanju zasjenila vanjskopolitička situacija te je *Národná jednota* intenzivnu pozornost počela posvećivati političkoj situaciji u srednjoj Europi, s naglaskom na političke odnose u Čehoslovačkoj Republici, odnosno stvaranju II. republike, Čeho-Slovačke, i njome stečene slovačke autonomije 1938. godine.⁴⁹ Čeho-Slovačka je Slovcima predstavljala ne samo dobar i čvrst okvir autonomije te su isticali kako gaje jednake osjećaje prema »autonomnoj Slovačkoj i Čeho Slovačkoj pisanoj s crticom, kao što smo voljeli Čeho Slovačku pisanu bez crtice. Voljeli smo prvu republiku, volimo drugu, a voljet ćemo i treću ukoliko do nje dođe«.⁵⁰

To je bio svojevrsan povod da Slovaci u Jugoslaviji prigodom narodne svečanosti u Bačkome Petrovcu objave proglas u kojemu se izjašnjavaju za jedinstvo s braćom Česima, slično kao što su to i Česi učinili u srpnju 1939., u kojemu su sve zamolili da »naše jedinstvo čuvaju, brane i njeguju. U jedinstvu je naš spas i snaga, razdvojeni padamo«.⁵¹ U skladu s tim slovačka manjina satelitsku neovisnu Slovačku (1939) nije doživljavala kao svoju domovinu te su odbijali čitati službene slovačke no-

⁴⁶ Našim važeným čitateľom a ceľej našej verejnosti, *Národná jednota*, br. 138, 7. XII. 1929, 1.

⁴⁷ Našim čitateľom a priaznivcom doma a za hraniciami, *Národná jednota*, br. 16, 27. II. 1932, 1.

⁴⁸ Redakcia Národnej Jednoty 1928: 1.

⁴⁹ Prvá slovenská vláda v ťažkej a zodpovednej práci, *Národná jednota*, br. 42, 15. X. 1938, 1; Slovenská autonómia má byť uzákonená do 22. novembra, *Národná jednota*, br. 47, 19. XI. 1938, 2; Novým prezidentom Česko-Slovenska bude dr. Emil Hácha, predseda najvyššieho spraveného súdu, *Národná jednota*, br. 48, 26. XI. 1938, 3; Za prezidenta Česko-Slovenskej republiky zvolený bol predseda Nejvyššieho správneho súdu dr. Emil Hácha, *Národná jednota*, br. 49, 2. XII. 1938, 1; Autonomné Slovensko, *Národná jednota*, br. 42, 15. X. 1938, 1; *Dějiny československého stát a práva (1918-1945)*, Brno 1992, 97–108; Čornej, Pokorný 1992: 57; Měšťan 1999: 485–486.

⁵⁰ Mokič 1938: 2.

⁵¹ Prehlásenie, *Národná jednota*, br. 34, 26. VIII. 1939, 2.

vine. U takvim je političkim okolnostima *Národná jednota* preuzela ulogu »jedinih čisto slovačkih političkih novina u Europi, koje mogu slobodno iskazati stvarne slovačke nazore i osjećaje, bez obzira na današnje držitelje moći u Slovačkoj i njihove njemačke *branitelje*«. Uredništvo je smatralo da u postojećim okolnostima *Národná jednota* mora govoriti i u ime većine Slovaka, koji nemaju mogućnosti iskazati svoju volju i ciljeve.⁵² Posljednji broj *Národne jednote* izašao je 5. travnja 1941., dan prije izbijanja Travanjskoga rata, a sva strahovanja slovačke manjine ostvarila su se padom Bačke i Baranje pod mađarsku vlast za Drugoga svjetskog rata.

Vjerski časopisi

Nádej

Slovaci u Kraljevini SHS većinom su bili evangeličke vjeroispovijesti te su do kraja Prvoga svjetskog rata slovačke crkvene općine u današnjoj Vojvodini pripadale Ugarskoj evangeličkoj crkvi.⁵³ Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i osnutka Kraljevine SHS 1918., slovačke crkvene općine počele su se organizirati u seniorate. Banatski seniorat osnovan je u lipnju 1920. u Kovačici,⁵⁴ a Srijemski seniorat početkom 1921. godine.⁵⁵ Slovački evangelici iz Banata, Bačke i Srijema 29–30. lipnja 1921. u Staroj Pazovi osnovali su Slovački crkveni distrikt,⁵⁶ koji je prvu sinodu održao 31. listopada 1925. u Novome Sadu.⁵⁷ Dana 3. siječnja 1929. u Novome Sadu za prvoga je biskupa bio izabran Adam Vereš, a za distriktualnog nadzornika Cyril Abaffy, i od tada postoji Slovačka evangelička crkva augsburške vjeroispovijesti sa sjedištem u Iloku.⁵⁸ Izbor Adama Vereša za biskupa potvrdio je 26. ožujka i kralj Aleksandar, a

⁵² *Národná jednota* pred novými úlohami, *Národná jednota*, br. 31, 5. VIII. 1939, 1; Parlamentné zastúpenie juhoslovanských Slovákov a Čech, *Národná jednota*, br. 48, 1. XII. 1939, 2.

⁵³ Slovaci katolici sačuvali su se jedino u Selenči te su kao i pripadnici češke manjine pohađali bogoslužja na hrvatskom jeziku. Naše kulturne ciele, *Národná jednota*, br. 8, 9. IV. 1920, 1–2.

⁵⁴ *Spektátor* 1920: 2.

⁵⁵ Volebné predsedníctve ev. cirkvi slovenských v Srijeme, *Národná jednota*, br. 8, 25. II. 1921, 1.

⁵⁶ Tijekom 1919. i 1920. godine postojali su pokušaji osnivanja samostalne Slovačke evangeličke crkve u Kraljevini SHS o čemu je Igor Štefánik objavio brošuru, koja nažalost nije postigla očekivani cilj. Hruz 1920: 1; K histórii banatského seniorátu, *Národná jednota*, br. 21, 9. VII. 1920, 1; Naša slov. ev. cirkev v SHS, *Národná jednota*, br. 23, 23. VII. 1920, 1–2; Evanjelik 1921: 1; Porada cirkve ev. aug. sl. v Starej Pazove, *Národná jednota*, br. 26–27, 8. VII. 1921, 2.

⁵⁷ Zasadnutie slov. evanj. sinody, *Národná jednota*, br. 45, 5. XI. 1925, 1; Pämatný deň 31. okt. 1925, *Národná jednota*, br. 45, 5. XI. 1925, 1–2; Zgúth 1925: 1; Úryvok z ročnej z ročnej zpravy, *Evanjelický Hlásnik*, br. 1, jún 1926, 43–44.

⁵⁸ Vereš je dobio 21 glas, a njegov protukandidat Samuel Starke 4 glasa. Vol'ba dištriktuálneho predsedníctva, *Národná jednota*, br. 3, 5. I. 1929, 1.

svečano je bio instaliran 18. rujna 1929.⁵⁹ Godine 1926. bilo je 56 677 pripadnika Slovačke evngeličke crkve augsburške vjeroispovijesti (u Bačkome senioratu 26 556, Banatskom 15 003, Srijemskom 13 118 pripadnika), dok je 1930. Slovačka evngelička crkva imala 55 834 pripadnika.

Cirkev a Národ.

V mnohých moderných državách pamuje to presvedčenie, že kto chce národne pracovať, musí byť bez konfesie ba zrovna proti cirvi. Môže byť, že niektoré národy majú k tomu príčiny v neblahých prechmatoch historických.

Ale oproti tomu v iných štátoch zase cirkev bola tá svrchovaná organizácia, ktorá národ v hrbke udržala. Za príklad slúži Srbia. V dobe 500 ročného utrpenia pod jarmom tureckým, kresťanská cirkev pravoslávna bola tá najvernejšia, trpezlivá, milujúca matka národa, ktorá ho zase celý, mohutný pod krjato svoje shromáždila a zachovala.

Nás Slovákov na slovanskom juhu obydlených tiež len naša drhá evanjelická cirkev môže sjednotiť a zachovať. Pri tom svedčí storočná slávna minulosť našich cirkevných sborov. Už pred 100 rokmi náš milý Petrovec bol prvý v celej Bálke na poli cirkevného i národného sriadovania a konsolidovania. Staroslávna cirkev petrovská podala iniciatívu ku založeniu prvého báčvanského evanjelického senioratu. Vybrala, učila si asi 30 slovenských mužov kaplánov. Nie jeden z tých znamenitých rečníkov, spisovateľov a štátnikov, ktorí dnes vynikajú na národa roli dedičnej v Československu bol skorej kaplánom v Petrovci. A to isté mal Kysáč v menšom počte. Tu kaplanizoval, národ slovenský vychovával Dr. Ján Lajčiak, oslávený orientalista Sámuel Zoch štá. A tak to bolo skoro vo všetkých väčších cir-

Prilog 2. *Nádej*

S razvojem slovačke autonomne crkve došlo je, razumljivo, i do pokretanja prvih vjerskih novina na slovačkome jeziku. Prvi časopis slovačkih evangelika *Nádej* (Nada), bio je pokrenut 1921. godine u Kisaču te ga je do 1941. uspješno izdavala Slovačka dionička tiskara u Bačkom Petrovcu do 1941. godine. Glavni urednik bio je Pavel Turčan, evangelički svećenik iz Kisača. Godišnja pretplata iznosila je 6 dinara za Kraljevinu SHS, no već u drugom godištu bila je povećana na 12 dinara, odnosno 16 dinara (kasnije 15) za inozemstvo. Cijena pojedinoga broja iznosila je 1 dinar. List je bio dvomjesečnik, a od trećega godišta mjesečnik, isključivo vjerskoga karaktera. Pojedinačni broj imao je desetak stranica, a stranice su bile paginirane prema godištima, a ne prema brojevima.

⁵⁹ Potvrdenie vol'by ev. biskupa a jeho vyznačenie, *Národná jednota*, br. 39, 4. IV. 1929, 1; Inštalácia dôst. p. Adama Vereša za prvého slov. biskupa v SHS, *Národná jednota*, br. 102, 14. IX. 1929, 1; Inštalácia evanjelického biskupa a dištr. pozorc, *Národná jednota*, br. 104, 19. IX. 1929, 1; Stará Pazova v slávnostnom rúchu, *Národná jednota*, br. 105, 21. IX. 1929, 1; Zgúth 1929: 1; Biskup Adam Vereš, *Národná jednota*, br. 88, 4. XI. 1931, 1; Výročie smrti nebohého biskupa Adama Vereša, *Národná jednota*, br. 71, 5. XI. 1932, 2; Náš biskup Adam Vereš, *Nádej*, br. 12, prosinac 1931, 89–90; V. V. 1931: 90–91; Veľkolepý pohreb dvp. biskupa Adama Vereša, *Nádej*, br. 12, prosinac 1931, 94–96.

Nádej je bio pokrenut na inicijativu bačkih evangeličkih svećenika zbog pomankanja evangeličkih vjerskih listova u Kraljevini SHS te zbog zaključka kako su svi oblici društvenoga organiziranja, osim evangeličke crkve, zastupljeni svojim listovima u javnosti. Naime, do raspada Austro-Ugarske Monarhije, slovačkim evangeličima bili su dostupni slovački vjerski listovi *Stráž na Sione*, *Cirkvené Listy*, *Evanjelický Posol zpod Tatier* i dr., koji u novoj domovini gotovo da nisu pristizali do vjernika. Stoga je uredništvo novopokrenutoga lista izrazilo nadu kako će »svaki pravovjerni evangelič, Slovak, koji se smatra potomkom velikog Čeha Jana Husa, tko drži do vjere otaca i iz nje proizlazeći moralni poredak, srdačno pozdraviti *Nádej* te će nas moralno i materijalno potpomagati u našim nastojanjima«. ⁶⁰

U uvodniku je kao cilj novina bilo istaknuto »buđenje i jačanje raspršenoga, politički i sektaški podijeljenoga naraštaja« kako bi ostao narod »Bogu ugodan, bratski sjedinjen i tako koristan našoj zemlji, ali prvenstveno i kraljevstvu Gospodina našega Isusa Krista«. ⁶¹ U skladu s time, novine su redovito objavljivale odabrane poslanice i citate iz Evanđelja, kao i propovijedi. ⁶² Novine su imale i rubriku *Zprávy* (Vijesti), koja je donosila vjerske vijesti iz zemlje i inozemstva, poput broja krštenih u pojedinim župama ili broja slovačkih evangeličkih vjernika u Kraljevini SHS, kao i o obnovi dvorske crkve u Wittenbergu. Rubrika *Rozhl'ady* (Pregledi) bila je sličnog sadržaja kao prethodno navedena rubrika te je donosila vijesti poput obilježavanja 350-e obljetnice Kraljičke Biblije ili o metodističkom svećeniku u Philadelphiji, koji je izgubio službu jer je vjenčao muškarca, već razvedenoga zbog nevjere. Rubrika *Kronika* (Kronika) prenosila je vijesti iz inozemnih vjerskih novina i časopisa. U novinama se također redovito oglašavala prodaja Biblije i vjerske literature domaćih i stranih nakladnika.

Evanjelický hlásnik

U lipnju 1926. u Erdeviku je pokrenut vjerski časopis *Evanjelický hlásnik, mesačný časopis na venovaný záujmom evanjelickej augšpurského vyznania slovenskej cirkvi v Kráľ. Srbov, Horvátov a Slovincov* (Evangelički glasnik, posvećen interesima Slovačke evangeličke crkve augsburške vjeroispovijesti u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca). Časopis je izdavao Slovački evangelički distrikt u Kraljevini SHS, a uređivao ga je Ladislav Zgúth, evangelički pastor u Erdeviku, uz suradnju pastora Jána Dedinskog i Jána Čaploviča te učitelja Karola Lilgea i Štefana Vierga.

⁶⁰ Redakcia 1921: 1–2.

⁶¹ Redakcia 1921: 1–2.

⁶² Selský 1921: 2; Kázeň od Lad. Zgútha, povedaná dňa 17. júla 1921. roku v ev. a. v chráme palánskom z príležitosti jeho inštalácie, *Nádej*, br. 1, l. X. 1921, 2–3.

Godišnja pretplata iznosila je 24 dinara za Kraljevinu SHS te 30 dinara za inozemstvo. Ubrzo se pretplata snizila na 21, odnosno 25 dinara. Stranice časopisa također su bile paginirane prema godištima, a ne prema brojevima. Časopis se nije uzdržavao od same pretplate već uz podršku distrikta, seniorata, crkvi te donacija vjernika.

Cilj časopisa bio je »doprijeti do tih domova i općina, gdje nema svećenika, ni učitelja, stoga želimo u ovom časopisu podučiti naše vjernike svemu što im je potrebno kako u ovome tako i u vječnom životu.«⁶³

Osim članaka posvećenih slovačkoj evangeličkoj crkvi u Kraljevini SHS, kao i ostalim vjerskim zajednicama, časopis je imao redovite rubrike *Zahranične zprávy* (Inozemne vijesti) i *Domacé zprávy* (Domaće vijesti), koje su donosile aktualnosti iz crkvenoga života, kao i rubriku *Dopisy* (Pisma). Povremene su rubrike bile *Nedel'né školy* (Nedjeljna škola) i *Nedel'ná besiedka* (Nedjeljna propovijed).

Časopis je također posvećivao pozornost prosvjetnim i društvenim aspektima slovačkoga manjinskoga života, poput potrebe izgradnje Narodnoga doma u Staroj Pazovi ili povećanja broja slovačkih škola u Kraljevini SHS.⁶⁴ Također je donosio crkvene vijesti iz Čehoslovačke Republike te vijesti sa zasjedanja čehoslovačkoga parlamenta ukoliko su se doticale vjerskoga segmenta. Svaki je broj u rubrici *Dobročinnost'* (Dobročinstvo) donosio popis donatora časopisa s uplaćenim iznosom. Članci su većinom bili potpisani, autori su bili ujedno i suradnici uredništva, a prilozima se znao javiti i evangelički biskup Adam Vereš. Časopis je uspješno izlazio do 1941. godine, a 1965. godine ponovno je pokrenut.

Prilog 3. *Evanjelický hlásnik*

⁶³ A. V. 1926: 60–61.

⁶⁴ Národný dom v Starej Pazove, *Evanjelický hlásnik*, br. 10, listopad 1928, 152–153; Za naše slovenské školy, *Evanjelický hlásnik*, br. 11, studeni 1928, 167–168.

Dječji časopisi

Zornička

Od 1925. do 1927. godine u Staroj Pazovi izlazio je slovački dječji časopis *Zornička* (Danica) u nakladi Čehoslovačkog saveza, a tiskala ga je Slovačka dionička tiskara u Bačkome Petrovcu. *Zornička* je izlazila mjesečno tijekom školske godine, a njezin odgovorni urednik bio je učitelj Ferdinand Klátik. Cijena pojedinoga broja iznosila je 2,50 dinara, potom 2 dinara, a godišnja pretplata 25, odnosno 20 dinara. Stranice su bile paginirane prema godištima, a ne prema brojevima. Cilj časopisa bio je poučavati ondje gdje nije bilo slovačkih škola i nadograđivati obrazovanje ondje gdje škole postoje.⁶⁵

Zornička je objavljivala priče i pjesme za djecu, dječje crteže i njihove literarne uratke, zagonetke te kraće povijesne priče iz povijesti Čeha i Slovaka, češke i slovačke manjine u Kraljevini SHS te južnoslavenskih naroda. Časopis je imao stalne rubrike *Žarty* (Šale) i *Hádanky* (Zagonetke) te je, osim ilustracija, objavljivao i fotografije narodnih nošnji. No, zbog velikih troškova izdavanja i nedostatka pretplatnika, zadnji broj je izašao u lipnju 1927. godine, nakon čega se časopis ugasio.

Humoristično-satirični časopisi

Frčka

Slovačka dionička tiskara je od kolovoza 1920. u Bačkome Petrovcu izdavala humoristično-satirični časopis *Frčka* (Kovrča), odgovorni urednik kojeg je bio P. Kukučka. Časopis je izlazio svaka dva mjeseca kao dvobroj, cijena mu je iznosila 5 kruna, a imao je između 6 i 8 stranica po broju. Sadržavao je kratke poučne priče, anegdote i viceve. Iako je pozivao na oglašavanje, bio je vidljiv manjak oglasa, a prema pozivima uredništva također i pretplatnika.⁶⁶

Može se primijetiti kako je list bio izrazito antisemitskoga karaktera, ispunjen karikaturama Židova i njihovim ismijavanjem poput »Ja sam Židov i ništa drugo! Moje političko uvjerenje je novac. Moja domovina je cijela zemlja. Naš vladar je veliki Rothschild [...] I zato mi ostajemo u Jugoslaviji« ili »Španjolci protestiraju protiv toga da Palestina postane židovsko kraljevstvo. Mi protestiramo protiv Španjolaca jer kad će Židovi imati svoje kraljevstvo imamo ih gdje *odfikirati*«. ⁶⁷

⁶⁵ Redakcia Zorničky 1927: 161.

⁶⁶ Slová k našým váženým čitateľom, *Frčka*, br. 5–6, lipanj 1922, 8.

⁶⁷ *Frčka*, br. 1, kolovoz 1920, 1 i 4.

Antisemitizam su Slovaci vjerojatno donijeli iz Slovačke, gdje je bila jaka židovska manjina, koja se pri nacionalnim pokretima svrstavala uz Mađare ili Nijemce. Takav je bio slučaj sa Židovima u današnjoj Vojvodini, koji su većinom bili na strani Mađara za Austro-Ugarske Monarhije, a potom mađarske manjine. List je također ismijavao komuniste i radikale, kao i cjelokupnu političku strukturu u državi. Osvrnuo se i na »čehoslovakizam«, prema kojem evolucija ide u smjeru »Slovak, Čeh, Slovak i Čeh, Čehoslovak jednako Čeh«. ⁶⁸ Pored čitane *Národne jednote*, list nije imao prevelikog odjeka među slovačkom manjinom te je izlazio do kraja 1923. godine.

Prilog 4. *Frčka*

Hévis

Od siječnja 1926. u Bačkom Petrovcu izlazio je humoristični časopis *Hévis*.⁶⁹ Odgovorni urednik i izdavač bio je Michal Labáth ml. Iako je bilo predviđeno izlaženje svaka dva mjeseca, list je izlazio svaka tri mjeseca. Cijena pojedinoga broja iznosila je 3 dinara, dok je polugodišnja pretplata iznosila 18 dinara za Kraljevinu

⁶⁸ Tiež evolucija, *Frčka*, br. 1–2, veljača 1922, 5.

⁶⁹ Prema jednom izvoru, naziv novinama dao je Ján Čajak, prema pojmu za koji je navodno doznao preko skupljača narodnoga blaga Pavola Dobšinskog. *Hévis* bi bio mitsko biće, imena izvedena od grčkoga boga Hada, a izgledom od Kerbera, koji je pozivao duše umrlih (<http://kruhy.blogspot.com/2007/10/etymologia-he.html>).

SHS, a 24 dinara za inozemstvo. Svaki je broj u prosjeku imao šest stranica, a uređivačka koncepcija časopisa uvelike podsjeća na *Frčku*: vicevi, humoristične priče i izreke te satirične pjesmice. Primjerice drugi broj časopisa bio je posvećen izrekama o ženama, poput: »Dvije žene su društvo, a tri – pakao« ili »Povijest žena je povijest najveće tiranije, koju je svijet dosad vidio; tiranija slabijega nad jačim«. ⁷⁰ *Hévis* je također, kao i *Frčka*, objavljivao humoristične priče čitatelja. No, za razliku od *Frčke*, *Hévis* je bio mnogo blaži u svojem humoru te se nije osvrtao na aktualnu političku situaciju ili vjerske skupine. No kako se u zbirci periodičnih publikacija Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu čuvaju samo prva dva broja *Hévisa*, njegova daljnja sudbina ostala nam je nepoznata.

Kulturni časopisi

Svit

Društvo čehoslovačkih akademika, osnovano 12. kolovoza 1923. u Bačkom Petrovcu, ⁷¹ iste je godine pokrenulo kulturni časopis *Svit*, *kulturni časopis čehoslovenského julu* (Svijet, kulturni časopis čehoslovačkoga juga). Časopis su uređivali Ján Čajak ml. i Andrej Siracký, dok je odgovorni urednik bio Ivan (Ján) Grúnik. Od broja 4 (svibanj–lipanj) 1924. glavni i odgovorni urednik bio je Ján Čajak ml.

Godišnja pretplata iznosila je 30 dinara za Kraljevinu SHS i 30 čehoslovačkih kruna za Čehoslovačku. Za ostale europske zemlje pretplata je iznosila 60 dinara, a za Sjedinjene Američke Države 1 dolar. Pojedinačni broj stajao je 6 dinara. Časopis je izlazio šest puta godišnje, a stranice su bile paginirane prema godištima, dok je pojedinačni broj imao 32 stranice.

Cilj novoga časopisa bio je »postati koridorom između Čehoslovačke i Jugoslavije« pa je prvenstveno bio kulturnoga karaktera, kao »kulturni organ ovdašnje čehoslovačke manjine, kao nastavak i dopuna cjelokupnoga dosadašnjega narodnog rada«. ⁷² Časopis je također poticao češku i slovačku manjinu na skupljanje narodnih pjesama, a u njemu su bile objavljivane i pjesme srpskih pjesnika poput Alekse Šantića. ⁷³ Osim kulturnih priloga sadržavao je rubrike *Okna* (Prozori) s vijestima iz kulture, rubriku *Spolkový život* (Društveni život) te rubriku posvećenu studentima *Študentská hliadka* (Studentska patrola). Suradnici *Svíta* bili su i stalni suradnici,

⁷⁰ O ženách, *Hévis*, br. 2, travanj 1926, 6.

⁷¹ Spolok čsl. akademikov v Kráľ. SHS. Petrovec, *Svit*, br. 1, november-december 1923, 40.

⁷² Úvodom, *Svit*, br. 1, november-december 1923, 1–3.

⁷³ Šantić 1924: 73.

odnosno urednici, *Národné jednote* i *Zorničke*, poput Ferdinanda Klátika, Andreja Labátha, Karola Lilgea, Michala Rúžeka i Martina Tomana Banatskoga.

Časopis nije pobudio veće zanimanje ni slovačke niti češke manjine. Iako je trebao biti dvojezičan (na češkom i slovačkom), češki suradnici u njemu nisu surađivali te je već nakon 5. broja (srpanj–rujan 1924) prestao izlaziti. Tijekom 1926. godine Društvo čehoslovačkih akademika pokušalo je obnoviti izdavanje časopisa »koji će služiti prvenstveno kulturnim, socijalnim i moralnim pitanjima najširih slojeva našeg naroda« te je s tim ciljem zatražilo materijalnu pomoć od svih čeških i slovačkih društava, no bez rezultata.⁷⁴

Neovisno o gašenju časopisa, Društvo je nastavilo djelovati. God. 1927. postalo je odborom Čehoslovačkoga saveza te je redovito održavalo godišnje skupštine na Slovačkom narodnom festivalu. Društvo je također 1935. osnovalo Potporni fond za školovanje čehoslovačkih studenata u Kraljevini Jugoslaviji te u njega doniralo 6050 dinara te su se ostala sredstva prikupljala donacijama. Svatko tko je donirao najmanje 1000 dinara postajao je »veliki dobročinitelj« fonda, a za doniranih 500 dinara »dobročinitelj«. Osnivanje fonda su podržali Čehoslovački savez i Matica slovačka, pozvavši čehoslovačku javnost i u Kraljevini Jugoslaviji i u Čehoslovačkoj da pripomognu školovanju studenata.⁷⁵ Zanimljivo je da namjena fonda nije bilo pomaganje studentima u obliku stipendije već kredita, koji bi se vraćali po završetku školovanja, odnosno stupanja u radni odnos, pri čemu možemo pretpostaviti da je cilj bio zadržati ih u mjestima naseljenim slovačkom, odnosno češkom manjinom, gdje je bio manjak školovanoga kadra. Godine 1937. središnji odbor Društva djelovao je iz Beograda, dok su ogranci bili u Zagrebu, Bačkom Petrovcu, Pragu i Bratislavi, no međusobne veze kao i sa središnjicom bile su slabe. Kako društvo u češkim krugovima nije uspijevalo pobuditi veće zanimanje ili ga je pak češka manjina opstruirala, Društvo, kao ni časopis *Svit*, nikada nije uspjelo ostvariti značajniju ulogu u manjinskom životu.⁷⁶

Náš život

Čehoslovački savez, krovna organizacija češke i slovačke manjine, bio je osnovan 1921. zbog usklađivanja čeških i slovačkih stajališta na kulturnom, prosvjetnom i društvenom polju.⁷⁷ No, već u studenome 1926. pokazalo se da Čehoslovački savez ne

⁷⁴ Državni arhiv Bjelovar, Češka obec Bjelovar, 1919–1934, Opći spisi, 344, kut. 2.

⁷⁵ Výzva, *Národná jednota*, br. 38, 21. IX. 1935, 1.

⁷⁶ Matušek 1996: 147–148.

⁷⁷ Lilge Dragović 1921: 1; Všem Čechoslovákům v Jihoslávii, *Národná jednota*, br. 21, 27. V. 1921, 2; Niekoľko slov o organizácii československej vetve v Juhooslávii, *Národná jednota*, br. 23, 10. VI. 1921, 1;

zadovoljava potrebe Slovaka u Kraljevini SHS te se javila potreba osnivanja središnje slovačke kulturne organizacije.⁷⁸

Dana 18. svibnja 1932. Savjetodavni odbor Slovaka Dunavske banovine u Bačkome Petrovcu (osnovan 1929) odlučio je osnovati Maticu slovačku. Bilo je predviđeno da se djelatnost Matice ne kosi s djelatnošću Čehoslovačkoga saveza, kojemu bi u nadležnosti ostao organizacijski, prosvjetni i društveni rad, dok bi se Matica prvenstveno bavila kulturnom djelatnošću, poput osnivanja knjižnica ili književnih i dramskih skupina.⁷⁹

Pripremni odbor za osnivanje Matice slovačke činili su istaknuti slovački politički i kulturni djelatnici Ján Bulík, Jozef Janiš, Ferdinand Klátik, Michal Kisel'a, Andrej Labáth, Karol Lilge, Samuel Starke i Michal Topol'ský⁸⁰ te je bilo odlučeno je da će Matica imati članove utemeljitelje i redovite članove.⁸¹ Za Maticu je već krajem lipnja 1932. bilo prikupljeno 29 000 dinara, dok je Gustáv Rigan cijelu svoju knjižnicu oporučno ostavio Matici.⁸²

Dana 7. kolovoza 1932. Pripremni odbor donio je prijedlog pravila Matice slovačke.⁸³ U pravilima se kao cilj Matice ističe sjedinjenje svih prijatelja slovačkoga naroda i narodnoga života u Jugoslaviji. Kao buduća djelatnost društva ističe se njegovanje i populariziranje »znanosti i umjetnosti, posebice znanosti o životu slovačkoga naroda, kako u prošlosti tako i u budućnosti«, potpora slovačkim učenicima, studentima i umjetnicima, održavanje poučnih predavanja, osnivanje i vođenje javnih knjižnica te potpora amaterskim kazalištima, koncertima te »svim društvenim

---

... k: Sjezd delegatov československých spolkov v Osijeku, *Národná jednota*, br. 26–27, 8. VII. 1921, 1–2.

⁷⁸ Čehoslovački savez je u skladu s idejom čehoslovačkoga unitarizma podupirao češku manjinu i njezine potrebe nauštrb slovačkih te se zalagao za uvođenje češkoga jezika u slovačke škole. Labáth 1926: 1–2.

⁷⁹ U raspravi oko osnutka slovačkoga Prosvjetnoga odbora ili Matice slovačke, prevladalo je potonje jer je, među ostalim, Samko Baláž oporučno ostavio iznos za izgradnju zgrade Matice slovačke, koji je 1932. s kamatama iznosio oko 50 000 dinara. Založenje Matice slovenskej, *Národná jednota*, br. 40, 21. V. 1932, 1; or 1932: 1.

⁸⁰ Slovenskej verejnosti v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 48, 18. VI. 1932, 1; Zguth 1933: 40–42.

⁸¹ Utemeljitelji su uplatili 1000 dinara jednokratno, dok su redoviti plaćali godišnju članarinu od 36 dinara. Predsjednik Pripremnog odbora Bulík bio je izabran za prvog člana utemeljitelja s doprinosom od 5000 dinara. Matica slovenská v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 29, 22. VI. 1932, 1; Matica slovenska, *Národná jednota*, br. 29, 22. VI. 1932, 1; Načo nám je Matica?, *Národná jednota*, br. 50, 25. VI. 1932, 1–2.

⁸² Matica slovenská, *Národná jednota*, br. 50, 25. VI. 1932, 1; Matica slovenská, *Národná jednota*, br. 52, 2. VII. 1932, 1; Matica slovenská, *Národná jednota*, br. 56, 30. VII. 1932, 1; Klatík 1932: 1–2.

⁸³ Matica slovenská, *Národná jednota*, br. 58, 6. VIII. 1932, 1; Matica slovenská, *Národná jednota*, br. 59, 13. VIII. 1932, 1; Matica a slávnosti, *Národná jednota*, br. 59, 13. VIII. 1932, 1; Program zakladujúceho valného shromaždenia Matice slovenskej, *Národná jednota*, br. 59, 13. VIII. 1932, 1.

djelatnostima, kojima se šire slovački govor i umjetnost«. ⁸⁴ Osnivačka sjednica bila je održana 14. i 15. kolovoza u Bačkome Petrovcu ispred zgrade slovačke gimnazije, na kojoj su, osim članova Pripremnoga odbora, bili nazočni i tajnik Matice slovačke iz Martina Rudolf Klačko, načelnik umjetničkoga odjela Ministarstva prosvjete Milan Dimović i predstavnik bana Dunavske banovine i načelnik prosvjetnoga odjela Milan Sekulić.

Predsjednikom osnivačke skupštine Matice slovačke u Jugoslaviji bio je imenovan Ján Bulík te je bilo izabrano predsjedništvo Matice, koje su, osim Bulíka, činili potpredsjednici Samuel Starke, Vladimir Hurban i Jozef Janiš, tajnici Michal Topolský, Karol Lilge i Gustav Klobušický, knjižničar Gústav Boldocký, arhivar Jozef Maliak i blagajnik Ivan Grúnik, dok je počasnim predsjednikom Matice slovačke u Jugoslaviji bio imenovan Ján Kvačala te je bilo predviđeno osnivanje matičinih radnih odbora po svim mjestima naseljenim slovačkom manjinom. ⁸⁵

Osnivanje Matice slovačke u Jugoslaviji popratio je velik broj novina u Čehoslovačkoj Republici, dok su listovi *Slovenský denik*, *Slovenská politika* i *Narodný denik* objavili intervju s predsjednikom Matice Bulíkom. ⁸⁶ Godine 1934. Matica slovačka postala je zakupnikom Slovačke dioničke tiskare u Bačkome Petrovcu, ⁸⁷ a posebno je zanimljivo što je iduće godine čehoslovački ministar vanjskih poslova Eduard Beneš postao članom Matice slovačke u Kraljevini Jugoslaviji. ⁸⁸ Početkom 1937. počeli su djelovati prvi kazališni amaterski zavodi Matice slovačke, koje je osnovao njezin kazališni odbor. ⁸⁹

Godinu dana nakon osnutka Matice slovačke 1932. godine, kao njezino tijelo u Bačkome Petrovcu bio je pokrenut časopis *Náš život*, časopis Matice slovenskej v

⁸⁴ Prema pravilima vodstvo Matice činio bi predsjednik, tri potpredsjednika, načelnici odbora, tri tajnika, blagajnik, knjižničar i arhivar. Návrh stanov Matice slovenskej v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 58, 6. VIII. 1932, 2–3.

⁸⁵ Sa sjednice su bili poslani pozdravni brzojavi kralju Aleksandru i predsjedniku Masaryku. Na sjednicu su pristigli i pozdravni brzojavi čehoslovačkoga ministra prosvjete Ivana Derera, Matice hrvatske, Slovenske matice i Matice srpske, Jana Auerhana, Čehoslovačkoga narodnoga vijeća, Slovačke lige iz Bratislave, Saveza slovačkih studenata iz Bratislave, Saveza srpskih zemljoradničkih zadruga, Jadranske straže i lista *Jugoslávští Čechoslováci*. Založenje Matice slovenskej v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 60, 20. VIII. 1932, 1; Zakladujúce valné shromaždenie Matice slov. v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 60, 20. VIII. 1932, 1–3; Kvačala 1932: 1; Topol'ský, Bulík 1933: 1; Dr. Milutinović 1933: 133–136; II. výročna zpráva Matice slovenskej v Juhoslávii na rok 1933–34. *Náš život*, 2(1934) 2, 83–96.

⁸⁶ Dr. Bulík o poslani Matice slovenskej v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 62, 3. IX. 1932, 2.

⁸⁷ Knihotlačiareň uč. spol. v rukách Matice slovenskej v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 22, 1. VI. 1935, 1; Labáth 1940: 4.

⁸⁸ Minister dr. Eduard Beneš členom Matice slovenskej v Juhoslávii, *Národná jednota*, br. 26, 29. VI. 1935, 1.

⁸⁹ Prvú cenu na div. závodoch dostali ochotníci na ŠK Tatry z Kysáču, *Národná jednota*, br. 7, 13. II. 1937, 1.

Juhoslávii (Naš život, časopis Matice slovačke u Jugoslaviji), koji je izlazio od 1933. do 1947. godine. Izlazio je četiri puta godišnje na 48 stranica (od 1936. na 64 stranice), a uređivao ga je Ján Čajak, dok su urednički odbor činili Karol Lilge, Andrej Siracký i Michal Topol'ský, a od drugog broja pridružio im se i Pavel Vřbovsky. Od 1939. godine časopis je uređivao Michal Topol'ský. Za članove Matice slovačke časopis je bio besplatan, dok je za ostale godišnja pretplata za Kraljevinu Jugoslaviju iznosila 40 dinara, a za inozemstvo 60 dinara. Kao i kod većine slovačkih listova, i stranice časopisa *Náš život* bile su paginirane prema godištima, a ne prema brojevima.

Časopis je bio kulturnoga karaktera, a u uvodniku prvog broja kao cilj je bilo istaknuto »privesti zajedničkome matičinom ognju sve naše ljude od pera. Zapaliti u njima želju za književnim radom«. ⁹⁰ Također se kao uloga časopisa navodila podrška slovačkoj mladeži, kako studentskoj, tako i onoj koja je tek završila školu, informiranje manjine o djelatnosti Matice, kao i pružanje životnih smjernica pripadnicima manjine.

Časopis se zalagao i za povezivanje s jugoslavenskim kulturnim i gospodarskim ustanovama, kao i za prikupljanje narodnoga blaga i običaja slovačke manjine, a uz to se zalagao i za jezičnu čistoću. Iako je u početku bio podijeljen u rubrike *Čast' beletristická, básne, proza* (Beletristički dio, pjesme, proza), *Časové otázky* (Vrijeme pitanja) te *Čast' historická i národopisna* (Povijesni i etnografski dio), u kojoj su se objavljivali izvori i povijesni članci, posebice oni vezani uz život slovačke manjine u Kraljevini Jugoslaviji, od drugog su broja rubrike promijenile naziv u *Články a úvahy* (Članci i razmišljanja) te *Veda–Umenie–Kritika* (Znanost–umjetnost–kritika). Od 1934. godine, iako je časopis sadržajno ostao isti, članci više nisu bili podijeljeni u rubrike.

U časopisu su također bili objavljivani izvještaji o djelovanju Gospodarskoga i prosvjetnoga odbora Matice slovačke te godišnje vijesti o matičinom radu i popis članova Matice slovačke (od trećeg broja kao dio rubrike *Matične zprávy* /Vijesti iz Matice/) kao i vijesti iz kulture i gospodarstva iz Kraljevine Jugoslavije i Čehoslovačke Republike. Redoviti su bili i prikazi časopisa, poput *Srpskoga književnog glasnika*, kao i popis novoobjavljenih knjiga.

Ovaj časopis imao je istaknutu ulogu u razvoju kulturnoga djelovanja pripadnika slovačke manjine. U *Nášem životu* sudjelovali su svi istaknuti pripadnici slovačke manjine u Kraljevini Jugoslaviji te su redoviti suradnici bili kulturni djelatnici Ivan Grúnik, Martin Toman Banátsky, Ladislav Zgúth i Jozef Maliak, ali su bili objavljivani i prijevodi radova Miroslava Krleže i Gustava Krkleca. ⁹¹ S obzirom da je časopis obilovao člancima o povijesti slovačkih naselja, posebice u današnjoj Vojvodi-

⁹⁰ Čajak 1933: 1–4.

⁹¹ Krklec 1934: 14; Krleža 1934: 23.

ni, iz pera suvremenika, uz *Národnú jednotu* neizostavan je izvor u istraživanju prvih slovačkih doseljenika na ovim prostorima.

Prilog 5. *Náš život*

Zaključak

U radu je iznesena glavna problematika slovačkih manjinskih tiskovina u međuratnom razdoblju (1918–41) te je prikazano kako se ona odražavala na društveno, kulturno, gospodarsko i političko organiziranje slovačke manjine na vojvođanskom i hrvatskom prostoru. Istraživanje povijesti i svekolikoga djelovanja pripadnika slovačke manjine u međuratnoj Jugoslaviji bez poznavanja njihove izdavačke djelatnosti, naročito novina i časopisa, bilo bi gotovo nemoguće. S jedne strane upravo je u njima sačuvan izvorni politički i društveni duh vremena, a s druge strane one su prvorazredan, a ponekad i jedini izvor u istraživanju njihova političkoga djelovanja. Iako su jugoslavenski Slovaci spadali u red brojčano manjih nacionalnih manjina, oni su se u odnosu na druge pokazali kao dobro organizirana, a još više izdavački djelatna manjina.

Stoga ne čudi da se u brojnim vojvođanskim mjestima razvila značajna kulturna i izdavačka djelatnost, koju ponajbolje možemo pratiti upravo kroz njezin tisak.

Od ukupno deset slovačkih novinskih tiskovina, koje su izlazile u prvoj polovini XX. st., ovaj rad obrađuje njih osam, koje su izlazile u međuratnom razdoblju: *Národná jednota* (1920–41), *Nádej* (1921–41), *Evanjelický hlásnik* (1926–41), *Zornička* (1925–27), *Frčka* (1920–23), *Hévis* (1926–?), *Svit* (1921–24) i *Náš život* (1932–47).

S obzirom da su listovi bili različite tematike, radi lakšeg praćenja njihova razvojnoga puta, analizirali smo ih podijelivši ih prema tematici u pet cjelina (političke novine, vjerski listovi, dječji časopisi, humoristično-satirični časopisi i kulturni časopisi), od kojih je, razumljivo, najviše redaka posvećeno političkim novinama *Národná jednota*, koje su se ujedno pokazale kao najvažnije i najdugovječnije slovačke manjinske novine.

Národná jednota prvorazredan je izvor za istraživanje djelovanja slovačke manjine jer je najprije bila neslužbeno, a potom i službeno glasilo SNS-a (1923–29), da bi 1925. godine, po uzoru na češki *Jugoslávští Čechoslováci*, postala tijelom Čehoslovačkoga saveza za slovačku manjinu, krovne organizacije pripadnika češke i slovačke manjine u međuratnoj Jugoslaviji. Iako su novine bile zamišljene kao kulturno-poučni i nadasve nadstranački list, osnovni ciljevi kojega su trebali biti promicanje i zastupanje manjinskih interesa te zalaganje za slovačka građanska i narodna prava, analiza ovih novina jasno je pokazala da su one bile politički instrument u rukama istomišljenika iz redova SNS-a, koji se nisu libili upravo kroz njih voditi žestoku kampanju protiv svojih političkih neistomišljenika iz redova vlastite manjine, a osobito onih koji su simpatizirali komunistički pokret ili podržavali Radićevu Hrvatsku republikansku seljačku stranku (Hrvatsku seljačku stranku), ili pak bilo koje druge političke neistomišljenike.

Zahvaljujući upravo tim novinama danas znamo da su pripadnici slovačke manjinske stranke bili isprva smatrani državotvornom manjinom, koja je iskreno podupirala odvajanje Vojvodine od Mađarske nakon proglašenja republike 1918. te njezino sjedinjenje s Kraljevinom Srbijom. Iako su isprva uživali veliko povjerenje Demokratske i Radikalne stranke, dviju najjačih srpskih stranaka, što im je omogućilo nesmetan politički i kulturni rad njihove stranke uoči izbora za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine, njihov politički egzibicionizam, koji se ponajbolje očitovao u stalnom kolebaju između pristajanja čas uz jednu čas uz drugu stranku te traženje ravnopravne podjele zemlje prilikom agrarne reforme, priznanje zahtjeva slovačkih legionara i dobrovoljaca, samoupravu općina, kotara i oblasti, u kojima bi u javnoj upravi u slovačkim općinama bili zaposleni pripadnici slovačke manjine, traženje nastave isključivo na materinjem jeziku u prva četiri razreda osnovne škole, ujedinjenje svih »slavenskih evangeličkih plemena pod jednom biskupijom« kao i crkvenu samoupravu, doveli su s jedne strane do nepotrebnog rasipanja njihovih glasova, a s druge strane priskrbili su im etiketu iredentista i loših Slavena, odnosno protivnika jugoslavenske unitarističke politike. Stoga ne čudi da su po proglašenju Šestosiječanjske diktature 1929. godine dobrovoljno raspustili svoju stranku te se posvetili kulturnoj djelatnosti.

Kulturna djelatnost ponajbolje se očituje u Bačkome Petrovcu, neformalnom sjedištu ove manjine u Kraljevini SHS (1918–29), odnosno Kraljevini Jugoslaviji (1929–41). U njemu je među pripadnicima slovačke manjine uspješno bila ostvarena

suradnja između inteligencije, mahom iz grada, te običnih ljudi sa sela, što više nego jasno svjedoči pretvaranje seoskoga naselja Bački Petrovac u središte slovačkoga narodnoga života u međuratnoj Jugoslaviji. U Bačkome Petrovcu sjedište je imalo Društvo čehoslovačkih akademika (osnovano 12. kolovoza 1923), Slovačka dionička tiskara (osnovana 1919), Matica slovačka (osnovana 1929), Slovačka državna realna gimnazija (osnovana 1919) te uredništva listova *Národná jednota*, *Frčka*, *Hévis*, *Náš život* i *Svit*. Uz to, Bački Petrovac tradicionalno je mjesto održavanja narodnih svečanosti pod nazivom Slovački narodni festival. Dok se u Bačkome Petrovcu oblikovalo svjetovno središte jugoslavenskih Slovaka, njihovo duhovno sjedište ustalilo se u Iloku, gdje se od 1929. godine nalazilo sjedište Slovačke evangeličke crkve augsburške vjeroispovijesti. Sudeći po dugotrajnosti i uspješnosti izlaženja vjerskih listova *Evanjelický hlasník* i *Nadej*, pripadnici slovačke manjine bili su vrlo uključeni u crkvene aktivnosti, a postojanje vlastite crkvene organizacije bilo je velik oslonac u održanju nacionalnoga identiteta.

Analizom novina vidljiva je borba za utjecaj između simpatizera Radikalne stranke, nositelja srpske velikodržavne ideje u Jugoslaviji, te Demokratske stranke, nositelja jugoslavenske unitarističke ideje i načelnih zalagatelja za svekoliku demokratizaciju društva. Istodobno je iz analize rubrika novina vidljivo da je slovačka manjina u tom razdoblju pokazivala više senzibiliteta prema rješavanju najnužnijih manjinskih pitanja, poput osnivanja škola, nego prema participiranju u vojvodanskom i jugoslavenskom političkom životu, koje se dugoročno pokazalo i kao najveća boljka jer je borba za mjesto u Narodnoj skupštini na kraju dovela do polarizacije slovačke manjine između simpatizera različitih političkih ideja, među kojima su bile i Komunistička partija Jugoslavije te Radićeva Hrvatska republikanska seljačka stranka (Hrvatska seljačka stranka).

Na kraju valja naglasiti kako onodobne slovačke manjinske novine nisu zaboravile ni jednu dobnu-polnu skupinu, a svojom su tematikom obuhvatile sve aspekte manjinskoga života, čime su učinile i više nego dobru podlogu za daljnji razvoj slovačke manjine na prostoru današnje Republike Hrvatske i Republike Srbije.

SLOVAK MINORITY PUBLICATIONS IN INTER-WAR YUGOSLAVIA (1918-1941)

Vlatka Dugački

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

ABSTRACT: This paper analyzes Slovak minority publications that were published in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, i.e. the Kingdom of Yugoslavia. From the abundance of information they brought we state their main issues while trying to answer the question what was their impact on the social, cultural,

economical and political organizing of the Slovak minority on the territory of Vojvodina and Croatia.

Keywords: *the Kingdom of Serbs; Croats and Slovenes; the Kingdom of Yugoslavia; national minorities; Slovaks; journalism*

IZVORI I LITERATURA: IZVORI

Arhivski fondovi

- Državni arhiv Bjelovar, Češka obec Bjelovar, 1919–1934, Opći spisi, 344, kut. 2.
Hrvatski državni arhiv, fond 367, Republički zavod za statistiku SRH (RZZS SRH) (1857./1948./1961.), Popis stanovništva 1921, kut. 47.
Hrvatski državni arhiv, fond 367, Republički zavod za statistiku SRH (RZZS SRH) (1857./1948./1961.), Popis stanovništva 1931, kut. 53.

Novinske tiskovine

- Československé listy*, Zagreb.
Evanjelický hlásník, Erdevik.
Frčka, Bački Petrovac.
Hévis, Bački Petrovac.
Národná jednota, Bački Petrovac.
Nádej, Bački Petrovac.
Náš život, Bački Petrovac.
Svit, Bački Petrovac.
Vreme, Beograd.
Zastava, Novi Sad.
Zornička, Stara Pazova.

LITERATURA

Knjige

- Auerhan**, Jan: *Čehoslovaci v Jugoslavii, v Rumunsku, v Mađarsku a v Bulharsku*, Praha 1921.
Auerhan, Jan: *Československá větev v Jugoslavii*, Praha 1930.
Bednárik, Rudolf: *Slováci v Juhooslávii*, Bratislava 1964.

- Brnjik**, Željko: *Ĵelisavac slovaĉko rodno selo / Ĵelisavec slovenska rodna dedina*, Našice 2007.
- Āornej**, Petr, **Pokorný**, Jiří: *A brief history of the Czech lands to 2000*, Prague 2000.
Dějiny ĉeskoslovenského stát a práva (1918–1945), Brno 1992.
- Horvat**, Josip: *Povijest novinstva Hrvatske 1771–1939*, Zagreb 1962.
- Gavrilović**, Slavko: *Prilog istoriji Slovaka u Staroj Pazovi 1770–1848*, Novi Sad 1973.
Godišnjak Banske Vlasti Banovine Hrvatske, Zagreb 1940.
- Janjetović**, Zoran: *Deca careva, pastorĉad kraljeva, Nacionalne manjine u Ĵugoslaviji 1918–1941*, Beograd 2005.
- Jevak**, Zlatko, **Gaĉo**, Vedra: *Desiate vyroĉie Matice slovenskej v Zahrebe / Deseta godišnjica Matice slovaĉke* Zagreb, Zagreb 2006.
- Joĵkić**, Vladan: *Nacionalizacija Baĉke i Banata*, Novi Sad 1931.
- Kmet**, Jan: *Ĵugoslavensko-slovaĉke slavistiĉke veze*, Novi Sad 1987.
- Kučerová**, Kvetoslava: *Slovaci u Hrvatskoj (od početaka naseljavanja)*, Martin 2005.
- Kuric**, Andrija: *Slovaci v Iloku / Slovaci u Iloku*, Ilok 2002.
- Kuric**, Andrija: *140 rokov slovenskej školy v Iloku (1864–2004)*, Osijek 2004.
- Kuric**, Andrija, **Baksa**, Branka: *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej Republike. »Slováci v Chorvátsku vĉera, dnes, zajtra«*, Našice 2007.
- Matušek**, Josef: *Āesi u Hrvatskoj*, Daruvar 1996.
- Strešnjak**, Michal, **Kuric**, Andrija: *Slovaci u Komletincima / Slovaci v Komletinciac*, Osijek 2006.
- Vukasović**, Ante (ur.): *Graditelji mostova hrvatsko-slovaĉkoga prijateljstva / Budovatelja mostov chorvátsko-slovenskeho priateľstva*, Zagreb 2000.
- Vukasović**, Ante: *Naših prvih 12 godina (spomen knjiga) / Naših prvych 12 rokov (spomienkova kniha)*, Zagreb 2005.
- Vukasović**, Ante: *Prinosi građenju mostova hrvatsko-slovaĉkog prijateljstva*, Zagreb 2008.

Rasprave i ĉlanci

- ...**k**, Sjezd delegatov ĉeskoslovenských spolkov v Osijeku, *Národní jednota*, br. 26–27, 8. VII. 1921, str. 1–2.
- A. V.**: Naš ĉasopis, *Evanjelický hlásnik*, br. 4, rujan 1926, str. 60–61.
- Batorović**, Mato: Iloĉki Slovaci. U: *Vukovar, Vjekovni hrvatski grad na Dunavu / Vukovar ewige kroatische Stadt an der Donau / Vukovar eternal Croatian town on the Danube*, Zagreb 1994, str. 395–396.

- Bognár, András, Kocsis, Károly:** A népesség etniaki összetételének változása a történelmi Horvát-Szlavónország (1840–1921) és a mai Horvátország területén (1880–2001) / Promjene etničkog sastava stanovništva područja povijesne Hrvatske i Slavonije (1840–1921) i područja današnje Hrvatske (1880–2001). U: *Horvátország pannon területének etniaki térképe / Etnička karta panonskog prostora Hrvatske*, Budapest 2003.
- Čajak, Ján:** Miesto úvodu, *Náš život*, 1(1933) 1, str. 1–4.
- Čajak, Ján:** Záznamy z Petrovca a jeho okolia z doby oslobodenia, *Náš život*, 6(1938) 3–4, str. 179–193.
- Čajak, Ján:** Dvadsat' rokov munulo od nášho oslobodenia, *Náš život*, 6(1938) 3–4, str. 129–137.
- Čihak, Miroslav:** Slovačka književnost u hrvatskim prijevodima od narodnog preporoda do suvremenosti. U: *Hrvatska/Slovačka. Povijesne i kulturne veze / Chorvátsko/Slovensko. Historické a kulturne vztahy*, Zagreb 1998, str. 93–106.
- Dr. Milutinović:** Slováci a Srbi vo Vojvodine, *Náš život*, 1(1933) 3–4, str. 133–136.
- Dr. F. Smetánka:** V Zahřebě, 31. března, *Československé listy*, br. 13, 2. IV. 1921, str. 1.
- Dugački, Vlatka:** Prve češke manjinske tiskovine na hrvatskom prostoru (1911.–1941.), *Studia lexicographica*, 4(2010) 1, 5–32.
- Ededy, Ján:** Prítomny stav slovenského ľudového školstva v Juhoslávii, *Náš život*, 7(1939) 1, str. 50–54; *Ibid.*, 7(1939) 3–4, str. 193–205.
- Evanjelič:** Z nášho cirkevného života, *Národná jednota*, br. 23, 10. VI. 1921, str. 1.
- Filip, Michal:** Z dejín slovenských ochotníckych divadiel vo Vojvodine, *Nový život*, 3(1951) 2, str. 104–129.
- Gavrilović, Slavko:** Naseljavanje Slovaka u Novi Slankamen (1791), *Zbornik za istoriju Matice srpske*, 3(1971), str. 105–108.
- Gligorijević, Branislav:** Politička istupanja i organizacija Slovaka i Čeha u Kraljevini SHS, *Zbornik za istoriju Matice srpske*, 24 (1981), str. 137–155.
- Grúnik, Ivan:** Reorganizácia našej strany, *Národná jednota*, br. 29, 22. VII. 1926, str. 1.
- Hlaváčová, Katarína:** Cestu oslobodenia a sjednotenia Juhoslovanov, *Náš život*, 6(1938) 3–4, str. 139–143.
- Horák, Emil:** Panorama hrvatsko-slovačkih odnosa. U: *Hrvatska/Slovačka. Povijesne i kulturne veze. / Chorvátsko / Slovensko. Historické a kulturne vztahy*, Zagreb 1998, str. 9–42.
- Hrúz, S.:** Ku otázke samostatnej slovenskej ev. a. v. cirkvi v SHS, *Národná jednota*, br. 15, 28. V. 1920, str. 1; br. 16, 4. VI. 1920, str. 1.
- Jonke, Ljudevit:** Českoslovačko-južnoslavenski odnosi, Českoslovačka štampa kod Jugoslavena, *Enciklopedija Jugoslavije*, 2. Zagreb 1956, str. 571.

- Karlovska**, Elena: Z kovačičkého folkloru, *Náš život*, 6(1938) 3–4, str. 206–213.
- Kolar-Dimitrijević**, Mira: Prilog poznavanju hrvatsko-slovačkih veza do 1945. godine. U: *Hrvatska/Slovačka. Povijesne i kulturne veze / Chorvátsko/Slovensko. Historické a kultúrne vzťahy*, Zagreb 1998, str. 43–65.
- Krklec**, Gustav: Kridla, *Náš život*, 2(1934) 1, str. 14.
- Krleža**, Miroslav: Reznácia, *Náš život*, 2(1934) 1, str. 23.
- Kučerová**, Kvetoslava: Naseljavanje Hrvata u Slovačku i njihov socijalni položaj, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 5(1973) 1, str. 116–126.
- Kučerová**, Kvetoslava: Migracije Hrvata u Slovačku u XVI. st. i Slovaka u Slavoniju od 1730. do kraja XIX. st., *Historijski zbornik*, 47(1994), str. 51–60.
- Kukla**, Stanislav: Svaz československých spolků v Jihoslávii, *Československé listy*, br. 11, 18. III. 1921, str. 1.
- Kuric**, Andrija, **Baksa**, Branka, **Pavlović-Radmanović**, Blaža: O školstvu i izdavaštvu Slovaka u Hrvatskoj i našičkom kraju, *Našički zbornik*, 8(2007), str. 241–258.
- Kvačala**, J.: Pri otvranju činnosti matičnej, *Národná jednota*, br. 66, 1. X. 1932, str. 1; Ibid., br. 67, 8. X. 1932, str. 1.
- Labáth**, A.: Kongres Slovenskej nár. strany v kráľ SHS, *Národná jednota*, br. 13, 31. III. 1927, str. 1.
- Labáth**, Andrej: Slovenským voličom Novosadského okruhu! *Národná jednota*, br. 7, 12. II. 1925, str. 1.
- Labáth**, Andrej: Ako sa máme organozovat? *Národná jednota*, br. 245, 11. XI. 1926, str. 1–2.
- Labáth**, M.: Naša kníhtlačiareň kedysi a dnes, *Národná jednota*, br. 8, 24. II. 1940, str. 4.
- Lilge**, Karol: Prehľad slovenského školstva v Juhoslávii, *Náš život*, 1(1933) 1, str. 42–45.
- Lilge**, Karol: Zo štatistiky staropazovských Slovákov, *Náš život*, 3(1935) 2, str. 85–90.
- Lilge**, Karol: Príspevky k historii Slovákov v Juhoslávii. *Náš život*, 7(1939) 2, str. 95–99; Ibid., 7(1939) 3–4, str. 206–208.
- Lilge Dragović**: Slováci v Jugoslávii! *Národná jednota*, br. 22, 3. VI. 1921, str. 1.
- Macák**, Matej, **Mičátek**, L'udevít: Okružnému Výboru Nár. Radikálnej Stránky v Novom Sade, *Národná jednota*, br. 1, 1. I. 1925, str. 2.
- Měšťan**, Antonín: Slované a slovanství v ČESR 1918–1938. U: *Československo 1918–1938. Osudy demokracie v Střední Evropě*, 2. Praha 1999, str. 485–486.

- Mokič**, Branislav: Naša pomoc starej vlasti, *Národná jednota*, br. 52, 24. XII. 1938, str. 2.
- Mučaji**, Pavel: Obecná knižnica v Petrovci stodvadsat'ročná, *Nový život*, 17(1965) 3, str. 167–169.
- or**, K otázke kulturného strediska, *Národná jednota*, br. 41, 25. V. 1932, str. 1.
- Petrovič**, Ada: Niekoľko slov o divadelných závodoch v Starej Pazove a v Kovačici, *Náš život*, 5(1937) 2, str. 108–111.
- Predsetnictvo**: Pozvanie, *Národná jednota*, br. 13, 31. III. 1927, str. 1.
- Pritomný**: Volebná agitácia v Kysáči, *Národná jednota*, br. 4, 27. I. 1927, str. 2.
- Redakcia**: Úvodné slovo, *Nádej*, br. 1, 1. X. 1921, str. 1–2.
- Redakcia Národnej jednoty**: Naším čitateľom a širej verejnosti, *Národná jednota*, br. 51, 20. XII. 1928, str. 1.
- Redakcia Zorničky**: Priateľom a odberateľom »Zorničky« do láskavej pozornosti, *Zornička*, br. 10, lipanj 1927, str. 161.
- Režný**, Vojta: »O Svazu«, *Československé listy*, br. 13, 2. IV. 1921, str. 1–2.
- Režný**, Vojta: O tom poradním sboru, *Jugoslávští Čechoslováci*, br. 6, 6. II. 1936, str. 1.
- Rimac**, Marko: Etnička i socijalna struktura stanovništva Hrvatske i Slavonije prema popisu iz 1890. godine, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 25(2007), str. 225–294.
- Rúžek**, Michal: Pivnica, *Národná jednota*, br. 38, Veľka noc 1929, str. 13–14.
- Selinič**, Slobodan: Česi i Slovaci u Hrvatskoj i Srbiji 1945.–1948./9. – prve godine iskustva s komunističkom Jugoslavijom, *Časopis za suvremenu povijest*, 42(2010) 2, str. 413–432.
- Selský**: Ev. Mátuša 5. 16. »Svět světlo vaše pred lidmi«, *Nádej*, br. 1, 1. X. 1921, str. 2.
- Sesar**, Dubravka: Recepcija slovačke filologije i slovačke književnosti u hrvatskom tisku 19. stoljeća. U: *Hrvatska/Slovačka. Povijesne i kulturne veze / Chorvátsko/Slovensko. Historické a kultúrne vzťahy*, Zagreb 1998, str. 67–91.
- Siracký**, Ján: Slováci v Báčke, Banáte a Srieme, *Nový život*, 15(1963) 4, str. 258–263.
- Siracký**, Ján: Slovaci u Jugoslaviji. Prilog istoriji naseljavanja, *Zbornik za društvene nauke Matice srpske*, 48(1966), str. 5–22.
- Siracký**, Ján: Mesto i značaj jugoslovenskih Slovaka u istoriji čehoslovačko-jugoslovenskih odnosa, *Zbornik za društvene nauke Matice srpske*, 48(1967), str. 40–52.
- Siracký**, Ján: Slovaci u Vojvodini kao istorijsko-etnografski fenomen, *Zbornik za istoriju Matice srpske*, 5(1972), str. 109–117.
- Spektátor**: K otázke bánatského seniorátu, *Národná jednota*, br. 34, 8. X. 1920, str. 2.

- Starke, S.:** Dvadsat'ročná Národná Jednota, *Národná jednota*, br. 8, 24. II. 1940, 1.
- Struhárik, Jozef:** Pohyb ľudnatosti v Kovačici v rokoch 1925–1934, *Náš život*, 7(1939) 2, str. 100–106.
- Struhárik, Jozef:** Pohyb ľudnatosti v Padinej v rokoch 1925–1934, *Náš život*, 8(1940) 1, str. 56–61.
- Struhárik, Jozef:** Príchod Slovákov do Banátu, *Nový život*, 4(1952) 3, str. 160–167.
- Šantić, Aleksa:** Ráno na Kosove, *Svit*, br. 3, marec-april, 1924, str. 73.
- Štefánik, Igor:** »My a volby«, *Národná jednota*, br. 8, 9. IV. 1920, str. 2.
- Štefanko, Ondrej:** Dolnozemský Slovák ako pokus o zviditeľnenie slovenského dolnozemskeho priestoru, *Zrkadlenie / Zrcadlení*, zima 2006. http://209.85.229.132/search?q=cache:5Tn4CYb0qjKJ:www.czsk.net/zrkadlenie/zima_2006/stefanko.html+Dolnozemska%C3%BD+Slov%C3%A1k&cd=16&hl=hr&ct=clnk&gl=hr
- Šul'an, Pavel:** Počiatky Selenče, *Náš život*, 8(1940) 4, str. 180–184.
- th.,** »Duch Národnej Jednoty má sa od základu zmeniť a zakladu strny poriadit«, *Národná jednota*, br. 43, 25. X. 1923, str. 1.
- Topol'ský, M.:** Slovenské osady v Slavonii, *Náš život*, 2(1934) 3–4, str. 169–179.
- Topolský, M., Bulík, J.:** »Matica slovenská«, *Národná jednota*, br. 66, 1. X. 1932, str. 1.
- Tothová, Mária:** Rozpomienka na bývalú vojenskú hranicu v Kovačici, *Náš život*, 4(1936) 2, str. 89–95.
- Udvarlić, Salih:** Naši Slováci, *Náš život*, 6(1938) 2, str. 87–92.
- V. V.,** Krátky životopis biskupa Adama Vereša, *Nádej*, br. 12, prosinac 1931, str. 90–91.
- Vukasović, Ante:** Hrvatsko-slovačko prijateljstvo i suradnja, *Kačić*, 34(2002), str. 219–240.
- Zguth, Lad.:** Čy bi nám len...»Slovenská národná strana« bola na závade? *Národná jednota*, br. 49, 4. XII. 1924, 1.
- Zguth, Lad.:** Prečo je nie žiaducno, aby likvidovala naša Slovenská Národná Strana? *Národná jednota*, br. 9. 3. III. 1927, str. 1.
- Zguth, Lad.:** Po staropazovských cirkevných slávnosti, *Národná jednota*, br. 106, 24. IX. 1929, str. 1.
- Zguth, Ladislav:** Slovenski a Slovinski evanjelici v SHS, *Národná jednota*, br. 46, 12. XI. 1925, str. 1.
- Zguth, Ladislav:** Úloha Matice slovenskej vzhľadom na niektoré nesprávnosti nášho tunajšieho jazyka, *Náš život*, 1(1933) 1, str. 40–42.